

Upplandsmuseet 2018

VERKSAMHETSBERÄTTELSE OCH ÅRSREDOVISNING

UPPLANDSMUSEET

Innehåll

Inledning	1
Kunskapsuppbyggnad	2
Vård av samlingar och miljöer	16
Kommunikation	22
Hemslöjd	38
Övrig verksamhet	48
Årsredovisning	53
Resultaträkning	56
Balansräkning	57
Noter	58

Omslagsbilder från höger: I uppdragningsplatsen för båtar hade delar av bordplank från en mindre båt använts som konstruktionsmaterial. Foto Adam Hultberg.

Stenhuset på Vik. Foto Ulrika Sahlsten.

Inför ombyggnad av Petterslunds förskola har Upplandsmuseet utfört en sk antikvarisk förundersökning.

Foto Ulrika Sahlsten

Med traditionen in i framtiden. Foto Pea Sjölén.

Museipedagogen Sara Sandell bjuder in eleverna i den magiska utställningen Sim Sala Bim. Foto Frida Gereonsson.

Redaktör: Bent Syse.

Grafisk form och produktion: ilo grafisk form, Pataholm 2019.

Tryck: Åtta.45 Tryckeri AB, Solna.

Bokslut 2015–2018

2018 års verksamhetsberättelse visar tydligt hur varierad och komplex Upplandsmuseets verksamhet är, och har varit under året. 2018 var också slutår för Landstingets Kulturplan 2015–2018. I planen, som tar avstamp i de nationella kulturpolitiska målen, har Upplandsmuseet varit en viktig part. En viktig satsning i Kulturplanen har varit tillgänglighetsfrågor. Som ett led i det arbetet har museet satsat på att förbättra tillgängligheten både i museibygnaden och i digitala kanaler. Att öka tillgängligheten till museisamlingarna genom digitalisering är viktigt för allas möjligheter att ta del av kulturarvet. Under 2018 har vi fortsatt med detta arbete, tillsammans med skanning och digitalisering av museets topografiska arkiv.

Barn och unga är en prioriterad målgrupp för museets verksamhet. Under de senaste åren har avgiften för skolvisningar tagits bort och vi har maximerat antalet barn- och skolvisningar under året. Bredden på museets skolprogram är stor och varierad för att kunna erbjuda så många som möjligt ett passande program. ”Kulturbussarna” (numera kulturreisor) har ofta haft Upplandsmuseet som destination, och skapande skola-projekt har prioriterats både av museipedagoger och hemslöjdskonsulenter. Vi har varit engagerade i Kultur i vården-nätverket och även varit en del av konceptet Kultur på recept. Under 2018 har Upplandsmuseets personal besökt olika vårdinrättningar runt om i länet och hållit föredrag för patienter, närstående och vårdpersonal.

Inom kulturmiljöområdet har vi ett ständigt pågående samarbete med länets kommuner och andra instanser. Viks slott har engagerat Upplandsmuseet inom arkeologi, bokproduktion och kulturmiljö, senast under 2018, då museet utarbetat ett kulturmiljöprogram för den yttre miljön.

Att synliggöra och vidareutveckla Upplandsmuseets roll som kunskapscentrum för länets kulturhistoria har varit ett av Kulturplanens mål. Detta arbete pågår ständigt, och museet upprätthåller en bred forskningskompetens, något som avspeglar sig

i den relativt stora andel forskare som verkar inom museet. För 2018 rekryterades en ny forskningschef med djup och bred kompetens inom arkeologi och andra intilliggande ämnen.

Vallonbruken och Gamla Uppsala är två viktiga kulturarvsområden som är ständigt aktuella för museets verksamhet. För Gamla Uppsala museum har upprättats en handlingsplan för ett eventuellt övertagande av driften av Upplandsmuseet, men tyvärr har saknats ekonomiska resurser för att genomföra planen.

Hemslöjdskonsulenterna har under kulturplanens period arbetat med barn och ungdomar samt stärkt näringsfrågorna genom olika projekt. Det senare har skett genom ökat nätverksbyggande och samverkan med konsulenter i andra län. 2018 resulterade detta i ett smidesprojekt, 7 kg järn, som förutom dokumentation av hantverket resulterade i en mycket uppskattad utställning.

Under perioden 2015–2018 har besökssiffrorna i museibygnaden, våra filialer och den regionala verksamheten ökat, från 98 268 till 127 460, en ökning med 30 procent! Jag är stolt och glad över att få sammanfatta Upplandsmuseets verksamhet för 2018.

*Bent Syse
landsantikvarie/länsmuseichef*

Kunskapsuppbyggnad

Runsten U950 vid Myrby i östra Uppsala är en av årets inventerade runstenar i Uppsala län. Foto Robin Lucas.

Forskning

Den vetenskapliga kompetensen bland Upplandsmuseets anställda är hög. Under 2018 hade 12 % av personalen doktorsexamen i ämnena arkeologi, ekonomisk historia, historia, konstvetenskap och kulturgeografi. Av dessa är två docenter. Därutöver finns en licentiat-examen i arkeologi. Dessutom var fem personer tjänstlediga för doktorandutbildning. Se vidare under Doktorander.

Vid forskningsavdelning har det under 2018 bedrivit en intensiv verksamhet, både inom och utanför länet liksom internationellt. Avdelningens anställda har under året medverkat i ett flertal publikationer, konferenser och utställningar. Man har vidare initierat olika projekt, samverkat med universitet, institut, högskolor och andra museer i pågående och kommande projekt liksom med hembygdsföreningar. Docent Herman Bengtsson har vikarierat som forskningschef sedan Iréne Flygares pensionering hösten 2017 och fortsättningsvis från 1 januari till 11 mars 2018. Den 12 mars tillträdde den nya forskningschefen Torun Zachrisson.

Torun Zachrisson har medverkat på den internationella konferensen *The Age of Humans* med föredraget "Mobility in eastern Scandinavia c. 300–1100 AD: questions and some answers in a chamber-and boat burial study", vidare "The lynx ladies, female burials furnished with lynx skins: house wives, and cult leaders?" dels vid Dept. of Scandinavian studies vid University of Aberdeen, dels vid forskarnätverket *Human Diversity*, som samlar olika institutioner vid Uppsala universitet, vidare "Early Christian grave monuments in 11th century Sweden" vid en workshop inom nätverket *Urban Rural space*, Uppsala universitet. Hon har hållit sju populärvetenskapliga föredrag, varav tre för olika uppländska hembygdsföreningar samt bl.a. nationaldagstatat på Millesgården och Medial storm och kollegiala morranden, om Birkakrigaren i grav Bj 581 på Björkö, Uppland på Kungl. Gustav Adolfs akademiens högtidssammankomst. Zachrisson har under året publicerat en engelskspråkig artikel: Sites, Case study: Old Uppsala as a cultural memorial site, i *Handbook of Pre-Modern Nordic Memory studies: Interdisciplinary approaches*, red. J.

Glauser, P. Hermann & S. Mitchell, samt en populärvetenskaplig artikel till *Årsboken Uppland* tillsammans med Malin Lucas: "I förbund med guden. En rik vendeltida kvinnograv från Gamla Uppsala". Zachrisson har peer-review-granskat en projektansökan, ett bokmanus samt sju artiklar för olika vetenskapliga publikationer.

Zachrisson har vidare ingått i expertgruppen för Sveriges Ortnamn, Institutet för Språk och Folkminnen, Uppsala, i det nystartade projektet *Utmanad marginalitet*, som drivs vid Arkeologi och Antik historia vid Uppsala universitet i samarbete med högskolan i Karlstad, i forskningsprojektet *Gamla Uppsala mytiskt centrum*, Uppsala universitet, i *Runsa-projektets* forskningsgrupp samt i det nu avslutade *Örlandprojektets* referensgrupp, Norges Teknisk Naturvetenskaplige Universitet (NTNU) i Trondheim. Zachrisson är även internationellt engagerad som vice ordförande i det arkeologiska Internationella Sachsensymposiets styrelse.

Zachrisson har varit huvudarrangör för det 69e internationella Sachsensymposiet vars tema var förändring, särskilt de samhällsförändringar som inträffade vid 500-talets mitt. Konferensen samlade 90 deltagare från ett tiotal europeiska länder och ägde rum 15–19 september i Stockholm, med exkursion till Runsa, Gamla Uppsala, Valsgärde och Uppsala slott.

Zachrisson fungerar som biträdande handledare för doktoranden Bettina Stollés avhandlingsarbete i osteologi om djurbensmaterialen på Helgö, Uppland vid Arkeologi & Antikens kultur, Stockholms universitet. Vidare har Zachrisson varit ledamot av granskningsnämnden för Clara Alfsdotters licarbete *Bad death at Sandby borg*, framlagd vid forskarskolan Grasca, Linnéuniversitetet.

Herman Bengtsson medverkar fortsatt i ett forskningsprojekt om Lunds domkyrka, som drivs och finansieras av Lunds stift, och som kommer att publiceras i fyra volymer i serien *Sveriges kyrkor* 2019–20. Inom ramen för projektet färdigställde Bengtsson under hösten 2018 ett manuskript på närmare 100 sidor om Helgo Zettervalls restaurering av domkyrkan som ägde rum mellan 1861 och 1900. Materialet har även presenterats vid ett antal seminarier.

Det 69e internationella Sachsensymposiet besöker Gamla Uppsala. Foto Olle Norling.

Bengtsson har under 2018 också varit verksam som redaktör för tidskriften *Fornvännen* (fyra nummer), årsboken *Uppland* samt boken *Bayeux-tapeten. En broderad krönika från 1000-talet*. Han har publicerat artiklarna: ”Vem sparkar tuppen. Kroppsspråk och berättarteknik i 1100-talets bildkonst” i *Iconographisk post*, ”Kroppsspråk och gester. Bayeux-tapetens berättarteknik” i *Bayeux-tapeten* och ”En nyupptäckt senmedeltida inskrift med åkallan av målarhelgon i Kumla kyrka, Västmanland” i *Fornvännen*. Den senare utgör ett samarbete med konservatorerna Misa Asp och Elin Lundblad samt Pia Bengtsson Melin från Statens historiska museum i Stockholm.

Bengtsson har också genomfört peer review-granskningar av ett bokmanuskript samt omkring femton artiklar för olika vetenskapliga tidskrifter. Han har även medverkat som föredragshållare, liksom som medarrangör av konferensen ”Musealiseringen av det kyrkliga kulturarvet” som ägde rum på Upplandsmuseet i november. Konferensen genomfördes i samarbete med Uppsala universitet. Dessutom har Bengtsson varit fortsatt verksam som biträdande handledare åt doktoranden Linda Qviström vid Institutionen för arkeologi och antik historia vid Stockholms universitet. Hösten 2018 var Bengtsson även inkallad som konsult i det förestå-

Under styrelsens utbildningsdag var Sigtuna besöksmålet. Här visar forskningsavdelningens Herman Bengtsson Mariakyrkan. Foto Torun Zachrisson.

ende arbetet med att konservera Uppsala domkyrkas västtornsspirors krön.

Under 2018 inlämnade Bengtsson också två ansökningar om forskningsprojekt, dels ”Sankt Göransgruppen i Storkyrkan i Stockholm” (Berit Wallenberg), dels ”Läderklädda hertigar” (Agnes Geijers fond), som båda blivit beviljade. Det sistnämnda i samarbete med Statens historiska museum.

Forskaren Cecilia Bygdell har fortsatt arbetat med forskningsprojektet (O)Möjligheternas landsbygd, där individer, företrädare för föreningsliv och kommunal verksamhet intervjuas om livsvillkor för den som lever med funktionsnedsättning på landsbygd. Hon har deltagit med en presentation på konferensen Nordic Rural Futures i Billund, Danmark. Hon har även publicerat en artikel tillsammans med Susanne Stenbacka ”The cosmopolitan farmer: Ideas and practices beyond travel and internationalisation” i *Journal of rural studies*.

Upplandsmuseet har genom Bygdell haft fortsatt samordnande ansvar för FOMU. Tillsammans med Västergötlands museum anordnade hon en

Lantbrukarna Arvid och Birger Mattsson, Lönnholmen, Gräsö vars syskonjordbruk undersöktes av Upplandsmuseet åren 1994–1995. Foto Tommy Arvidson.

Kvinna vid produktionsband med "Äkta finskorpor" hos Pricks Bagerier AB i Tierp. Bilden togs i samband med företagets flytt till Malmköping vid årsskiftet 2004–2005. Foto Olle Norling.

Barbro Björnemalm tilldelas priset årets uppländska bok för *Sparade ögonblick*. Foto Torun Zachrisson.

konferens om skrivande för nätverkets medlemmar. FOMU deltog med en programpunkt på Värmötet och en presentation på Läns museernas samarbetsråds höstmöte i Lund. Under året har nätverket också haft en dialog med Kungliga Biblioteket och Svensk biblioteksörening inför utskick av en enkät om vetenskaplig informationsförsörjning vid museer.

Antikvarie Barbro Björnemalm har under året varit sysselsatt med projektet *Intervjuskåpet* som går ut på att tillgängliggöra det material som samlats in i samband med Upplandsmuseets samtidsundersökningar. Det gäller intervjuer, fotodokumentation, föremålsinsamling och arkivmaterial av olika slag. Bilderna skannas av Inger Lind från samlingsavdelningen.

Björnemalms bok *Sparade ögonblick* som utkom 2016 erhöi pris och blev vald till årets uppländska bok. Hon medverkade i programverksamheten kring utställningen *Sparade ögonblick* som baseras på boken när den visades på Fyriskällan och höll flera föredrag med anknytning till boken, i Heby och Uppsala. Hon har tillsammans med Olle Norling, Bengt Backlund och Maria Ljunggren vidare arbetat med utställningen *Samtiden i fokus* som visar fotografier från Upplandsmuseets samtidsundersökningar och hållit flera visningar av utställningen. Björnemalm har även samarbetat med Maria Ljunggren gällande fotoutställningen *Årets bild* (sortering, hängning, program på vernissagen mm).

Avdelningens Krister Wedholm har under 2018 varit involverad i olika projekt vid avdelningen. Upplandsmuseets biblioteks nyförvärv har sedan april 2018 fortlöpande katalogiserats av bibliotekarie Kerstin Herelius, som även har fortsatt att ordna upp i biblioteket efter flytten och att sammanställa bokbeståndet till en samling.

Antikvarie Marja Erikson disputerade under 2018 på avhandlingen *Krediter i lust och nöd. Skattebönder i Torstuna härad 1770–1870*. Avhandlingen visar att bondehushållningens skuldsättning ökade dramatiskt under första hälften av 1800-talet och att Riksbanken var en viktig långgivare. Bönderna använde Riksbankskrediterna i synnerhet till att köpa jord. En hushållsekonomi med ensidig spannmålsodling och hög skuldsättning kom dock under missväxtår i mitten på 1840-talet att bli ödesdigert för många hushåll. Konkurer och ekonomisk utslagning gjorde att många fick gå från sina gårdar och möta en framtid som statare och torpare. Forskningsresultaten presenterades under 2018 bland annat på konferensen *Wealth and Debt Accumulation in Early Financial Markets*, på Handelshögskolan i Stockholm.

Irene Flygare och Marja Eriksons forskningsprojekt om egendomsöverföring har redogjort för sina forskningsresultat i flera olika sammanhang, bland annat i USA på Rural Women's Studies Association's conference i Athens, Ohio, med presentationen *A soldier's daughter and a farmer's wife Women in Economic Crisis and Religious Unrest in Central Sweden and in the Founding of a Utopian Community in the United States, 1820–1850*. Flygare och Erikson gjorde under 2018 även fältarbete med arkivstudier i Bishop Hill, Illinois. Resultaten ska bland annat användas i en kommande utställning på museet.

Forskningssamarbete

Upplandsmuseet har under 2018 även tagit fortsatt stort ansvar för nätverket FOMU (Forskning vid museer). Nätverket samlar drygt 90 medlemmar från ett fyrtiotal museer och ytterligare omkring 15 organisationer, myndigheter och universitet i Sverige. Nätverkets medlemmar fick under året möjlighet att delta i Riksantikvarieämbetets musei-

dialog. Här påtalades på nytt att museerna behöver forskning för att fungera som kunskapsinstitutioner av hög kvalitet, liksom att de ofta saknar den infrastruktur som behövs för att en sådan verksamhet skall kunna bedrivas.

Forskningsavdelningen samarbetar aktivt med Lunds, Stockholms och Uppsala universitet samt Sveriges Lantbruksuniversitet, liksom Institutet för språk och folkminnen, Statens historiska museer samt Stockholms stadsmuseum, liksom andra läns- museer.

Doktorander

Upplandsmuseet har under året haft fem tjänstlediga för högre studier. Marja Erikson har varit doktorand vid ekonomiskhistoriska institutionen vid Uppsala universitet. Avhandlingen "Krediter i lust och nöd. Skattebönder i Torstuna härad, Västmanlands län, 1770–1870" lades fram i mars detta år.

Andreas Hennius är doktorand vid institutionen för arkeologi och antik historia vid Uppsala universitet. Avhandlingsprojektet har arbetstitel "Into The Great Beyond" och behandlar utmarkens roll i samhällsutvecklingen under yngre järnåldern.

Joakim Kjellberg är doktorand vid institutionen för arkeologi och antik historia vid Uppsala universitet med avhandlingsämnet "Den medeltida stadens dynamik – materiell kultur och social identitet i Uppsala".

Linda Qviström har under 2018 arbetat med avhandlingsprojektet "Rum utan utsikt. Fönster och ljus i medeltida byggnader" som har målsättningen att studera ljus, utsikt och insyn i den profana medeltida arkitekturen. Avhandlingsarbetet sker vid institutionen för arkeologi och antikens kultur vid Stockholms universitet.

Per Frölund har under 2018 delvis arbetat med sin licentiatavhandling på Sveriges Lantbruksuniversitet SLU. Arbetet har titeln "Bosättningar och jordbruk i Gamla Uppsala 200 f.Kr–600". Examineringen är planerad till våren 2019.

Doktoranderna vid Uppsala respektive Stockholms universitet har finansierats genom doktorandtjänster vid respektive institution, medan

det pågående licentiat-arbetet i agrarhistoria vid Sveriges Lantbruksuniversitet har skett genom samfinansiering med Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets forskningsfond

Ändamålet för Upplandsmuseets forskningsfond är att stödja fördjupningsarbeten, vetenskapliga bearbetningar, initiering av högre studier, slutförande av forskningsprojekt etc. Under 2018 utdelades inga medel ur fonden p.g.a. det ekonomiska läget.

Samlingar

2018 års förvärv bestod främst av arkeologiskt material, föremål och delar av föremål, som påträffats vid olika typer av undersökningar. Tio föremål hade icke-arkeologisk kontext.

Upplandsmuseets förvärvskommitté är beslutsfattande då det gäller vilka gåvor som ska tas emot eller vilka inköp som ska göras. Under 2018 bestod förvärvskommittén av Cecilia Bygdell, Kerstin Åberg, Bent Syse, Barbro Björnemalm och Berit Schütz. Vid förvärvskommitténs sammanträden diskuteras gåvo- och inköpsförslag av föremål, bilder och arkivalier enligt Upplandsmuseets insamlingskriterier. Föremål från arkeologiska undersökningar är undantagna denna beslutsprocess. Istället så är det avdelningarna Samlingar och Arkeologi som tillsammans bestämmer huruvida Upplandsmuseet ska göra en begäran om fyndfördelning till Riksantikvarieämbetet. En begäran görs främst på material påträffade vid undersökningar utförda av Upplandsmuseets arkeologiska avdelning och då först när den arkeologiska undersökningen är avrapporterad.

Förvärvskommitténs bedömning grundar sig på Upplandsmuseets profilmråden Jordbruk, Järnhantering och Makt. Till detta läggs ytterligare insamlingskriterier, bland annat genus, mångfald, generation, representativitet, kontext och tid. Under 2018 sammanträdde förvärvskommittén två gånger. Anledningen till det låga antalet möten beror dels på att gåvoförfrågningarna var få och i vissa fall av en karaktär där grundläggande kriterier, till exempel kopplingen till vår region eller något av våra övriga insamlingskriterier, ej varit tydliga. I

UM43393, ämnesjärn påträffat i Valö socken.
Foto Anja Szyszkiewicz.

flera fall hjälptes personer vidare till andra institutioner. Här nedan nämns endast några exempel på de förvärv som gjordes under året.

Under 2018 fyndfördelades, efter beslut från Riksantikvarieämbetet, material från 41 arkeologiska undersökningar till Upplandsmuseet. Undersökningarna har främst utförts under tidigare år. Fyndmaterialen som registrerats in i samlingarna har påträffats vid undersökningar av förhistoriska boplatser samt medeltida och sentida kulturlager i städer och i kyrkomiljöer. De vanligaste föremålskategorierna från de förhistoriska boplatserna var keramik, bränd lera, ben och pärlor. Vid undersökningarna i kyrkomiljö togs puts- och tegelfragment samt personliga tillhörigheter som glasögon, mynt, psalmböcker m.m. tillvara. I städernas kulturlager framkom delar av kärl, ben, glas, kritpipor m.m.

Ett av förvärven under året var ett spadformigt, cirka 32,5 cm x 5 till 9,8 cm stort, ämnesjärn som redan 1984 påträffades av en privatperson i Valö socken, Uppland. Fyndet påträffades nära Orrdal, SV om Valö kyrka. Föremålet har under lång tid förvarats hos upphittaren, men har nu konserverats och förvärvats in i Upplandsmuseets samlingar.

Under året förvärvades också sex fotografier, papperskopior med motiv från Uppsala, runt sekelskiftet 1900. Bilderna visar Uppsalas äldre bebyggelse. Fotografen är okänd.

Avdelningen Samlingar har också under året ombesörjt att föremål ställts ut, dels i den egna verksamheten, men också på andra museer. Upplandsmuseets generella policy är att endast museer har möjlighet att låna föremål ur samlingarna. Som

Vy Nedre Slottsgatan/Drottninggatan upp mot Odinslund och Helga Trefaldighetskyrkan, Uppsala, sekelskiftet 1900. Okänd fotograf.

Karin Stenström och Hanna Strelau, arkeologer Upplands-museet, undersöker delar av en uppdragningsplats för båtar i kvarteret Traktören, Enköping. Foto Adam Hultberg.

några exempel på det senare kan nämnas ett litet apotek, UM00090. Husapoteket, eller reseapoteket som det också benämns, har enligt uppgift tillhört Olof Rudbeck d ä (1630–1702), professor i teoretisk medicin vid Uppsala universitet. Föremålet ingår i utställningen ”Segerns pris – Narva 1700” på Armémuseum. Under året var också en glasbit, UM00190, som enligt uppgift kommer från den vagn Axel von Fersen färdades i när han blev ihjälslagen år 1810, utlånad. Glasbiten har, tillsammans med sin ask i vilken den tidigare ägaren fäst dess berättelse, varit utlånad till Livrustkammaren, där den ingått i utställningen ”I love you madly”, en utställning om greve Axel von Fersen och hans relation till den franska drottningen Marie-Antoinette.

Kunskapsuppbyggnad inom den arkeologiska verksamheten

Avdelning Arkeologi har haft ett intensivt och spännande arbetsår med runstenar och medeltida kulturlager i fokus. Vi har även, precis som tidigare år, gjort ett flertal undersökningar i länets fyra medeltida städer, i länets kyrkor samt undersökningar på landsbygden.

På avdelningen har under året 15 arkeologer och en assistent arbetat. Sju av dessa har arbetat heltid under hela året och övriga deltid eller under tidsbegränsade perioder. Under den intensiva fältperioden som inföll under augusti till decem-

ber 2017 anställdes Adam Hultberg, Karin Stenström, Ebba Drugge, Sigourney Navarro, Hannah Strehlau, Anders Wikström samt Dan Fagerlund. Joakim Kjellberg återinträdde under slutet av sommaren i tjänst från sin tjänstledighet vid Uppsala universitet. Även Linda Qviström kom tillbaka under hösten 2018 från sina doktorandstudier på Stockholms universitet.

Under året arbetade vi med 48 arkeologiska projekt i olika former. Dessa kan grovt delas in i undersökningar i stadsmiljöer, på landsbygden och i kyrkomiljöer runt om i Uppsala län, vilket framgår av tabellen. Övervägande delen av arbetet var schaktningsövervakningar, vanligen med en begränsad arkeologisk insats. Några av projekten var utredningar och förundersökningar på landsbygden. Endast fyra projekt var arkeologiska (slut)undersökningar. Av tabellen framgår även att vi under året arbetat med övriga uppdrag. Bland dessa räknas 2017 års forskningsundersökning i Gamla Uppsala samt en omfattande runstensinventering som påbörjades under 2018.

Stadsmiljö

I länets medeltida städer det vill säga Uppsala, Enköping, Öregrund och Östhammar gjordes ett flertal arkeologiska insatser under året. Insatserna var vanligen små och endast begränsade ytor berördes. Schaktningarna i Klostergatan i Uppsala som

Typ av uppdrag	Utredning	Förundersökning	Undersökning	Schaktnings- övervakning	Ark. kontroll	Övriga uppdrag
Stadsmiljö		1	2	12		
Landsbygd	6	3	2	8	2	5
Kyrkomiljö				7		

Sammanställning av antalet utförda arkeologiska uppdrag under 2018.

Emelie Sunding undersöker tegelbrunnen i Klostergatan som troligen är från 1600-talets senare hälft. Foto Robin Lucas.

Pågående dokumentation av en tomt från 1500-talet vid den stora stadsundersökningen i Enköping. Till höger i bild syns resterna av ett hus med trägolv och ett spisfundament i tegel. Foto Emelie Sunding.

T.v.: Flera återanvända båtdeklar hittades vid undersökningen i Enköping. Här syns två spelbetingar som tidigare suttit på en medeltida kogg. Foto Karin Stenström.

Ovan t.h.: En mycket välbevarad sigillstamp från 1300-talet hittades i anslutning till medicinalodlingarna. På stampen går att utläsa ägarens namn – Iohannis Folqvinson. Foto Adam Hultberg.

T.v.: Flera välbevarade ben och hornföremål hittades vid undersökningen i Enköping. Här en fint dekorerad kam. Foto Adam Hultberg.

T.h.: Ett pilgrimsärke från Vadstena – ett så kallat Birgittamärke som hittades vid undersökningen i Enköping. Foto Adam Hultberg.

påbörjades 2017 fortsatte under året med fynd av bl.a. en tegelmurad brunnskonstruktion. Brunnen har troligen ingått i Olof Rudbecks vattenledningssystem från 1660-talet. Detta system försåg bland annat Linnéträdgården (dåvarande Botaniska trädgården) med vatten.

Under 2018 slutfördes den omfattande arkeologiska undersökningen av kvarteret Traktören i Enköping som påbörjades under 2017. Projektet är ett samarbete mellan Upplandsmuseet och Arkeologerna vid Statens historiska museum. Under drygt sju månader arbetade ett 20-tal arkeologer på platsen som tillsammans undersökte mer än 800 år av Enköpings historia.

Flera olika typer av stadslämningar undersöktes och dokumenterades. Därbland stenlagda gator och träbroläggningar samt flera olika typer av bebyggelse såsom bostadshus, verkstäder, fähus och hantverksbodnar. Platsen utmärks av tydliga skillnader i användning där de yngre perioderna främst utgjordes av stadstomter med karakteristisk bebyggelse, tomtgränser och gator. Dessförinnan, ca 1350–1450, dominerades istället platsen av odlingar. Analyser av odlingslagren visar att det främst varit medicinalväxter som odlats här. Under senare delen av 1200-talet fanns här skeppsvarvsliknande lämningar med en uppdragningsplats för båtar med intilliggande hantverksplatser. Här påträffades även flera båt detaljer som återanvänts som byggnadsmaterial.

I de allra äldsta nivåerna framträdde den medeltida strandlinjen, här fanns strandnära konstruktioner som bryggor och kajer. Tack vare kulturlagens goda bevaringsförhållanden har många föremål i organiskt material såsom skor, kammar och träkärl hittats. Även metallfynden har varit flertaliga tack vare en systematisk metalldetektering av kulturlagren, däribland dräkt detaljer, mynt och två unika sigillstamper.

Landsbygd

Exploateringstrycket i länet speglades i den arkeologiska uppdragsverksamheten genom ett flertal arkeologiska utredningar och förundersökningar i Uppsalas omnejd.

Pärla i bärnsten hittad i kvarteret Traktören i Enköping. Foto Adam Hultberg.

En vacker polerad bensyl från bronsålder påträffad i ett avfalls lager vid Håggeby. Foto Anna Ölund.

Väster om Björklinge har vi under 2017 och 2018 gjort flera arkeologiska insatser i samband med nedläggning av en högspänningskabel. Vid Håggeby gick schaktsträckan nära ett järnåldersgravfält och rakt igenom en mycket stor bronsåldersboplats som vi delundersökte under hösten. Själva undersökningsområdet var smalt, endast 2 m, men sträckte sig längs hela boplatsens längd, närmare 200 meter. Inom området undersöktes ett antal förhistoriska avfalls lager som var upp till en halv meter tjocka och innehöll stora mängd djurben, keramik och bränd lera, men framför allt kol, sot och skörbränd sten från härdar och kokgropar. Här undersöktes också stolphål, kokgropar och ett möjligt grophus. Utifrån på fyndmaterialet kan boplatsen troligen dateras till yngre bronsålder, alltså cirka 1000–500 f.Kr.

I Uppsalaområdet gjordes två utredningar och en förundersökning under 2018. Vid Håga gjordes en utredning för en gång- och cykelväg längs vägen från Håga bro till Håga gård. Vid Håga gård lokaliserades boplatser som troligen är från bronsålder

I schakt vid Håga gård fanns härdar och andra lämningar av äldre boplatser. Foto Joakim Kjellberg.

Arkeologisk förundersökning i Fyrislund med undersökning av härdar och stolphål från järnålder. Foto Robin Lucas.

eller järnålder. De är exponerade mot Hågaån och visar att förhistoriska lämningar inte enbart finns kring Hågahögen.

Vid Fullerö gjordes utredning för utbyggnad av bostadsområden. Där lokaliserades både gravar och överplöjda boplatser från brons- eller järnålder samt husgrunder från 1800–1900-tal. I Fyrislund nära Norrby gjordes en förundersökning, där en boplatser från järnålder undersöktes. Lämningarna bestod främst av härdar och stolphål och har ingått i en yta där eldning och andra verksamheter skett.

Kyrkomiljöer

Upplandsmuseets arkeologer var under året med vid markerbeten vid Jumkils, Lena och Skälftham-

Panorama av den västra gaveln vid Jumkils kyrka där murar efter ett västtorn påträffades under mark. Foto Robin Lucas.

Fragment av en runsten, som ovanligt nog är gjord av kalksten, hittades under hösten då en del av muren runt Lena kyrkogård lades om. Troligen rör det sig om en del av samma runsten som finns uppställd inne kyrkan, med nummer U1028. Foto Hans Göthberg.

ars kyrkor. Vid Jumkils och Lena kyrkor gjordes undersökningar både i kyrkorna och runt dessa. Vid Jumkils kyrka påträffades bl.a. resterna efter ett påbörjat men inte slutfört bygge av ett västtorn.

Skälfthammars kyrka skulle förses med nytt åskskydd och i det smala ledningsschaktet påträffades resterna av en klockgjutningsgrop. Vid klockstapeln påträffades också bebyggelse lämningar från historisk tid.

Under året gjordes ett flertal insatser i Lena kyrka i samband med invändigt golvbyte i sakristia och långhus samt omläggning av kyrkogårdsmurens västra sida. I kyrkogårdsmuren påträffades ett fragment av en runsten.

Fragmentet är av kalksten och hör samman med den runsten som idag finns i kyrkans entré. Under kyrkans golv fanns ett par tidigare okända, eller kanske snarare bortglömda, gravkammare. Både dessa och ytterligare begravningar som uppdagades kunde lämnas kvar orörda på platsen. Längs den

På bilden, som är tagen från Lena kyrkas orgelläktare, syns den murade gravkammaren i mitten av långhuset. Från gravkammaren löper en ventilationskanal, troligen från början av 1900-talet. Till vänster i bilden framskymtar den grundmur som eventuellt kan vara äldre än den nuvarande kyrkan, uppförd omkring år 1300. Foto Linda Qviström.

Resterna av runristningen U1029 i Lena kyrka friläggs av Linda Qviström och Robin Lucas. Runstenen noterades i början av 1600-talet och har varit spårlost försvunnen sedan 1829. Foto Magnus Källström, Riksantikvarieämbetet.

Det runstensfragment som hittades inne i Lena kyrka visade sig vara en del av runstenen U1027, som påträffades i samband med renoveringsarbeten i kyrkan på 1800-talet men gick sönder då den skulle tas upp. Bakom fragmentet syns en nöjd upphittare, Anna Ölund. Foto Linda Qviström.

norra väggen framskymtade även en grundmur som var något sned i förhållande till den nuvarande och som möjligen kan höra till en äldre kyrka på platsen.

Bland fyllnadsmassorna hittades ett annat spännande fynd, ett fragment av en av de runstenar som sedan 1860-talet finns uppställda på höjden söder om kyrkan.

Som om inte detta var nog uppdagades ytterligare en runristning. Denna fanns på en i övrigt helt nednött men mycket stort block som legat som tröskelsten i det som under medeltiden var kyrkans ingång, i söder. Sammantaget har alltså tre runstensfynd gjorts i Lena kyrka under året som gått.

Övriga arkeologiska uppdrag

Forskningsprojektet *Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum* fortlöpte under året genom rapportskrivning av 2017 års undersökning av den södra Kungsgårdsplatån i Gamla Uppsala. Projektet är ett samarbete mellan Uppsala universitet, Upplandsmuseet, Gamla Uppsala museum och SAU som startade 2009.

Runstensracet – 2018 startade Upplandsmuseet ett inventeringsprojekt inriktat på länets runstenar. Inventeringen gjordes på uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala län. Samtliga 473 utomhus belägna run-

På årets runstensinventering besöktes bland annat runsten U750 vid Viggeby, Enköpings kommun. Stenen är mycket vacker, men är på väg att skymmas av en berså. Foto Robin Lucas.

ristningar ska under en tvåårsperiod besiktigas. Under året besöktes ungefär hälften av runristningarna, där uppgifter om deras skick, skyltning, läge, tillgänglighet för besökare, skymmande vegetation m.m. registrerades. Dessutom gjordes grundlig fotodokumentation av varje runsten. Många stenar fotodokumenterades även med teknik som resulterat i publicerade 3D-bilder på internet. Resultaten av inventeringen kommer att ligga till grund för ett framtida vårdprogram. En utställning om runstenar baserad på inventeringsresultatet planeras till hösten 2020.

Avdelning Arkeologi har under 2018 även utfört ett antal kulturmiljövårdande uppdrag. Det har rört sig om restaurering av en skadad grav, en inventering av ett gravfält som kommit till skada vid hyggesplöjning samt flytt respektive grundförstärkning av två runstenar som riskerade att välta.

Runsten U1033 vid Årby utanför Storvreta ställs tillbaka på ett nytt fundament. Foto Robin Lucas.

Kunskapsuppbyggnad inom kulturmiljö

På det gamla mentalsjukhusområdet Ulleråker i Uppsala pågår ett intensivt stadsomvandlingsarbete, där Upplandsmuseet varit inblandat genom kulturhistoriska utredningar av den värdefulla miljön och alla dess årsringar. Under 2018 har museet gjort undersökningar av den gamla centralhospitalsbyggnaden Vingmuttern, bland annat med hjälp av ett ovärderligt ritningsmaterial i Regionarkivet. Byggnaden är en av relativt få som Uppsala kommun bestämt sig för att bevara och en ny detaljplan ska säkerställa dess värden under en ny användning. Museet har också dokumenterat den f d speceriffären i Ulleråker innan den revs.

Upplandsmuseet har tagit fram kulturhistoriska kunskapsunderlag för ett par bebyggelsemiljöer och byggnader inför eventuella byggnadsminnesförklaringar. En av dessa miljöer är brännstålsugarna i Österbybruk från slutet av 1800-talet. De uppländska vallonbruken är ett kulturarv som Upplandsmuseet under årens lopp ägnat stor uppmärksamhet. Fokus har till stor del legat på äldre tid innan den industriella revolutionen, medan utvecklingen från och med senare delen av 1800-talet har hamnat i skymundan. Brännstålsugarna visar på det historiska skeende då mästersmedernas hantverkskunskande ersattes av bergsingenjörernas beräkningar och Sverige tog klivet till att bli en modern och

I mitten av Vingmuttern ligger det vackra centralpartiet i nyklassicism. Bakom den anslående fasaden med det stora fönstret ligger sjukhuskyrkan Den gode herdens kapell. Andlig spis för patienter och personal var ett lagkrav när byggnaden uppfördes på 1880-talet. Foto Per Lundgren

storskalig stålproducent. Det är en viktig årsring i kulturmiljön i Österbybruk. Museet har nu fördjupat historiken och kunskapen om ugnarna och dess industriella kontext och utfört en ingående kulturhistorisk värdering.

En annan miljö som Upplandsmuseet tagit fram kunskapsunderlag för är Kartans möbelsnickeri i Östervåla. Kartans snickeri, uppfört 1917, var när det upphörde 1997 det sista i bruk av de en gång så många möbelsnickerierna runt om i Östervåla. Snickeriet är bevarat med fast inredning och samtliga inventarier i det skick som det var när den siste snickaren lämnade verkstaden. Snickeriet representerar den betydande och lokala näring som möbelsnickeri och stolsnickeri utgjorde i Östervåla från tidigt 1800-tal.

I brännstålsugnen på bilden förädlades vallonstångjärn till stål kring sekelskiftet 1900, i en hantverksmässig produktion som hade varit densamma i över hundra år. Det var i liknande brännstålsugnar i Sheffield som det exporterade vallonstångjärnet hamnade. Produktionen blev aldrig speciellt omfattande, men den ledde vidare till en mer industriell och storskalig stålproduktion vid Österbybruk. Man skulle kunna säga att ugnen blev startpunkten för den industriella revolutionen vid bruket. Foto Per Lundgren.

Kartans snickeribyggnad från 1917 är bevarad som när den siste snickaren lämnade verkstaden 1997. Foto Olle Norling.

En helt annan typ av kulturmiljö som museet sammanställt kunskapsunderlag för är Västmanland-Dalas nationshus i Uppsala. V-Dala, som uppfördes 1965, är ett av Uppsalas främsta och finaste exempel på modernistisk arkitektur och ritat av den världsberömda arkitekten Alvar Aalto. Vidare har Upplandsmuseet sammanställt en kunskapsöversikt över länets samtliga 69 byggnadsminnen.

Ibland brinner det i knutarna för kulturmiljöarbetet. Tyvärr blev det en tragisk verklighet när den

Kartans möbelsnickeri tillverkade framför allt stilmöbler, som den populära "rosenstolen". Foto Olle Norling.

gamla masugnsbyggnaden vid Tobo bruk eldhärjades under sommaren. Mitt under semestertider i juli fick Upplandsmuseet åka ut och dokumentera och värdera det som fanns kvar i förödelsen. Museet kunde konstatera att mycket hade förstörts, men också att anläggningen fortfarande besitter stora kulturhistoriska värden.

Museets arbete med länets kyrkogårdar har fortsatt under året, med kulturhistorisk klassificering av gravplatser på Gamla Uppsala respektive Vaksala kyrkogård. Klassificeringen är en grund för ett bevarandearbete av gravplatserna, som berättar om kyrkogårdens, socknens och de begravda människornas historia.

V-Dala nationshus är en unik och särpräglad byggnad i Uppsala, ritad av den världsberömda finske arkitekten Alvar Aalto. Från väster syns den tidigare öppningen i byggnaden som syftade till att öka det infallande solljuset till den ursprungliga nationsgården under huset. Foto Sverker Larsson.

Den svängda, organiska formen är ett av Aaltos arkitektoniska kännetecken. Garderobdisk ritad av Aalto i V-Dalas foajé. Foto Olle Norling.

Vård av samlingar och miljöer

Barnporträtt, Östhammar, Uppland. Foto Skötsner-Edlund.

Vård av samlingar

I Upplandsmuseets magasin i Morgongåva har arbetet fortsatt som tidigare med att vårda, bevara och tillgängliggöra museets bildsamlingar genom samverkansprojektet Kulturarvs-IT. Tack vare lång kontinuitet i projektet och därmed hög kompetens kan bildsamlingarna som består av närmare tre miljoner plastnegativ, glasplåtar och papperskopior tas om hand på bästa sätt. Det är ett noggrant arbete som utförs. Varje negativ genomgår enklare vårdåtgärder innan skanning, för att sedan placeras i våra klimatstyrda magasin. Registrering av information samt klassificering sker i databasen Primus. Det är viktigt att alla uppgifter sparas. Bilderna taggas med relevanta motivämnesord för att öka sökbarheten och publiceras på DigitaltMuseum för att öka tillgängligheten.

I denna rika bildskatt finns uppländsk kulturhistoria från 1860-talet fram till idag. Den större delen är reportagebilder från 1940- till 1970-tal producerade av bildbyrå Uppsala-Bild vars största uppdragsgivare var Upsala Nya Tidning med ögonblicksbilder från händelser främst i Uppsala men även en del från landsbygden. Det är ett mycket intressant och efterfrågat material. Andra samlingar som det arbetas med kontinuerligt är reportagebilder från Arbetarbladets Tierps-redaktion, bilder tagna i samband med bebyggelseinventeringar gjorda under 1970- och 1980-talen samt negativ efter Hilda Nyman och John Alinder som på olika vis skildrar människor och miljöer i sina respektive hemtrakter, Alunda respektive Altuna. Bilder som har ett högt kulturhistoriskt värde har prioriterats samt äldre samlingar där negativerna är i sämre skick. Det finns även tidiga digitaliseringsarbeten som inte motsvarar de höga krav som vi ställer idag, vilket har resulterat i en del omskanningar för att bevara bilderna för all framtid. Här nedan ses några av de tusentals bilder som skannats under 2018.

Under 2018 fortsatte arbetet med att vårda, registrera och fotografera Upplandsmuseets föremålssamlingar. Nya och gamla föremålsposter kompletterades med nytagna färgfotografier samt information. Under året lades en mycket omfat-

Skidans dag, Uppsala, februari 1948. Foto Uppsala-Bild.

Ladugårdskarll Olson jämte hunden med mjölkerskorna i fällan, Göksbo, Altuna socken, Uppland 1921. Foto John Alinder.

tande mängd av de bilder som digitaliserats in i databasen och webbpublicerades via DigitaltMuseum. Detta för att öka tillgängligheten och interaktionen med användarna.

Projektet med att digitalisera Upplandsmuseets topografiska arkiv, som startade under 2017, har fortsatt även under detta år. Målet med digitaliseringen är att nå en lösning där innehållet i det topografiska arkivets dokument säkras och tillgängliggörs bättre för framtiden. För Upplandsmuseets personal innebär digitaliseringen att man snabbt och smidigt kommer att kunna söka efter dokument i arkivet. Att inte behöva bläddra igenom mängder av papper skonar originalhandlingarna samtidigt som det öppnar möjligheter till en webbanpassad ingång i framtiden. Framtidens arkivläggning kommer att till största delen ske digitalt.

Arbetet med fuktrensning i långhuset i Lena kyrka blev omfattande. Fuktskadat bjälklag och fyllningsmaterial revs ut. Det krävdes flera antikvariska ställningstaganden avseende dels den gamla konstruktionen och inredningen, dels utformningen av den nya golvkonstruktionen. Orgel och predikstol täcktes noggrant in för att inte skadas av damm under byggtiden. Foto Ulrika Sahlsten.

Kulturmiljövård

Rådgivning. Länsinnevånare och fastighetsägare kontaktar dagligen museets antikvarier i frågor som rör kulturmiljöer och vård av kulturarv. Frågorna handlar bland annat om kunskap om kulturhistoria knuten till länets kulturmiljöer samt lämpliga metoder och material inom byggnadsvård. Rådgivningen kan ske genom telefon, per e-post eller genom besök på plats. Kulturmiljöavdelningens antikvarier har efter förfrågan besiktat ett stort antal byggnader och bebyggelsemiljöer fördelade på länets alla kommuner.

Antikvarisk medverkan vid kyrkorestaureringar

En av de viktigare fastighetsägarna ur kulturhistorisk synvinkel är Svenska kyrkan. Museet upprätthåller ett givande samarbete med församlingar och pastorat. Museet ger råd i antikvariska frågor och fungerar som kulturhistorisk expert i dialogen med församlingarna. Upplandsmuseets byggnadsantikvarier har under året medverkat vid den omfattande restaureringen av Jumkils kyrka. Många antikvariska ställningstaganden har fått göras i arbetet

Rosfönstret i domkyrkans västfasad. Fönstret är indelat i tolv stora rosblad som längst ut pryds med varsin grön fembladig ros. I mitten finns Kristusmonogrammet "IHS", omgivet av eldsflammar. Motivet är ritat av Agi Lindegren och tillverkades 1890. Foto Ulrika Sahlsten.

med nytt golvbjälklag, tillgänglighetsanpassning av kyrkobänkar, installationer av värmepumpar samt konservering och rengöring av medeltida inventarier.

Upplandsmuseet har också medverkat vid ett omfattande renoveringsarbete i Lena kyrka. Golvbjälklaget i långhus och sakristia var fuktskadat och revs. I ett tidigare källarförråd i sakristian påträffades den igenmurade ingången till varmluftstunneln under koret, en s.k. kalorifär, som anlades 1904 och ledde uppvärmd luft från en kamin i sakristian ut till bänkkvarteren. Innan större förändringar i kyrkor genomförs ofta analyser om vilka konsekvenser för de kulturhistoriska värdena en omdaning kan innebära, s k antikvariska konsekvensanalyser.

Under 2018 genomförde museet en sådan för Västeråkers kyrka angående installation av nytt golvbjälklag och tillgänglighetsanpassning av kyrkorummets, samt en inför invändig förändring i Husby-Långhundra kyrka. För Hagby kyrka gjorde Upplandsmuseet under året en utredning av tidigare färgsättning, och medverkat vid ändring av färgsättningen av tak och pelare under orgelläktaren med syfte att skapa en mer harmonisk upplevelse av kyrkorummets. Upplandsmuseet har också delta-

I arbetet med kulturmiljöprogrammet för Vik har visualiseringar använts för att utvärdera vilka historiska rekonstruktioner som skulle kunna bli en tillgång för miljön idag. Bilden till vänster visar utsikten från Slottet mot Gula villan som den ser ut idag, och bilden till höger är en visualisering som visar hur det skulle se ut om trädgårdens mittaxel och truccoplanen på borggården återskapades. Foto och visualisering Per Lundgren.

git i konserveringsarbete av bemålade glas i Uppsala domkyrkas västra rosönster. Andra projekt där museets antikvariska kunskaper använts har varit Hållnäs och Karlholms kyrkor.

Samverkan med kommunerna inom kulturmiljö

Upplandsmuseet ger service och rådgivning till länets alla kommuner inom plan- och bygglovshandling. Sammanlagt granskades ca 160 bygglovsärenden och lokaliseringsprövningar under 2018 och yttrande lämnats till byggnadsnämnden i respektive kommun. Museet intensifierade sitt viktiga samarbete med länets kommuner i kulturmiljöfrågor. Ett av samarbetsprojekten under 2018, har rört utbildningsinsatser för Håbo kommuns tjänstemän inom Plan och bygg och Kultur. Under en dag i december genomfördes workshops med fallstudier och olika föredrag i samarbete med kommunarkitekten. Ett av Håbo kommuns viktigaste arbetsredskap i kulturmiljöfrågor är det uppskattade och flitigt använda kulturmiljöprogram som Upplandsmuseet tog fram 2013.

Kulturhistoriska utredningar

Fastigheten Viks mur, som ägs av Region Uppsala, har en av Uppsala läns mest spännande kulturmiljöer med den senmedeltida tegelborgen som centralt blickfång. Under året har Upplandsmuseet tillsammans med Region Uppsala utarbetat ett kulturmiljöprogram för den yttre miljön vid gårdscentrum. Här finns det många möjligheter att förstärka och utveckla områdets stora kvaliteter, och i programmet förslås en stor mängd insatser som fastighetsägaren kommer att ta ställning till i en strategisk utvecklingsplan. Bland åtgärderna kan nämnas vitalisering av trädgården, återupprättande av gångar och symmetrilinjer och rekonstruktioner av de lustpaviljonger som var en del av 1700- och 1800-talets landskapsarkitektur.

Inför förändringar av kulturmiljöer och byggnader kan museet, på fastighetsägarens uppdrag, genomföra antikvariska undersökningar där kulturhistoriska värden pekats ut som bör tas tillvara inför framtida förändringar. Sådana projekt har gjorts för ett större landskapsavsnitt för Fullerö företagspark och för Bergsbrunna-området inför Uppsala kommuns fördjupade översiktsplan.

Andra områden där kulturhistoriska värden

Upplandsmuseet medverkade som antikvarisk expert då Upplandsstiftelsen låtit rusta fyrvaktarbostaden på Björns fyrplats, anlagd 1859 utanför Hållnäs-kusten. Foto Agnetha Pettersson.

har pekats ut har varit Länna gård i Almunge och Kvallsta i Östuna. I ett objekt med mindre skala men med samma syfte har Upplandsmuseet inför ombyggnaden av Petterslunds förskola i Uppsala genomfört en sk antikvarisk förundersökning. Att bibehålla de arkitekturhistoriska värdena har varit en målsättning samtidigt som byggnaden ska kunna användas på ett ändamålsenligt sätt.

Antikvarisk medverkan i renoverings- och ombyggnadsprojekt

Upplandsmuseet har haft ett flertal uppdrag som antikvarisk medverkande. Större ombyggnadsprojekt där museet deltagit med antikvarisk kompetens har varit den stora ombyggnaden av Uppsala stads- hus och ombyggnad av restauranglokal vid Fyris- torget. Upplandsmuseet har deltagit som antikvarisk resurs i samband med flera projekt på Viks slott,

bland annat i samband med brandskyddsåtgärder i slottet, vid åtgärder av fuktskada i slottsköket och byte av värmeledningar i Stenhuset. Museet har också tagit fram ett kulturhistoriskt åtgärdsförslag för interiören i Stenhuset, med bland annat ny färgsättning.

Museet har också varit antikvarisk medverkande part vid ett antal restaureringsprojekt som fått statligt ekonomiskt stöd till byggnadsvård. Det rör sig om olika typer av bebyggelsemiljöer runt om i länet. Medverkan sker på uppdrag av den fastighetsägare som erhållit stöd. Under 2018 har museet deltagit som antikvarisk expert vid renovering av f.d. fyrvaktarbostaden på Björns fyrplats, vid timmerarbeten på Lagga gamla prästgård, restaurering av äldre portlader i Simtuna, ett magasin i Husby-Långhundra och vid åtgärder på kvarnen i Hovgårdsberg i Vendel, samt ådringsmålning av dörrar i trapphuset i flerbostadshuset Olympen i Uppsala.

Gunnar Lodin reser stöpar i ene för ny gärdesgård på byggnadsminnet Kvekgården. Foto Agnetha Pettersson.

Även det gröna kulturarvet har uppmärksammats och Upplandsmuseet har deltagit vid trädvård och återhämling i en allé i Österbybruk.

Vård av fastigheter som Upplandsmuseet äger och förvaltar

Under 2018 har underhållet och vården av Disagårdens byggnader fortsatt. Äldre gärdesgårdar har bytts ut och tegeltaken på två byggnader lagts om. Arbetet med ny entré som invigs 2019 har också fortsatt med markarbeten och uppsättning av gärdesgård som leder besökare från Disagården upp mot soldattorpet.

Byggnadsminnet Kvekgården

Museigården och byggnadsminnet Kvekgården i Stora Kveks by utanför Örsundsbro ägs av Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund. Upplandsmuseet ansvarar för byggnadsvården på

uppdrag av ägaren. Under 2018 har några av gärdesgårdarna ersatts med nya, med enestörrar, gärdsel i gran och vidjor av grankvistar som material.

Kommunikation

Utställningen Sim Sala Bim lockade både till skratt och reflektion för eleverna som tog del av skolprogrammet.
Foto Frida Gereonsson.

	2018	2017	2016
Hemsidan	68 000 besök	53 861 besök	54 145 besök
DigitaltMuseum	542 943 visningar	635 000 visningar	612 000 visningar
Facebook/Upplandsmuseet	5 466 följare	4 787 följare	4 094 följare
Facebook/Upplandsmuseet	622 000 visningar*	850 000 visningar	835 000 visningar
Facebook/hemslöjden	979 följare	851 följare	719 följare
Facebook/hemslöjden	102 721 visningar	53 000 visningar	41 000 visningar
Nyhetsbrev/Upplandsmuseet	12 356 utskick	7 939 utskick	12 223 utskick
Nyhetsbrev/hemslöjden	10 800 utskick	11 843 utskick	-
Instagram	1 970 följare	1 659 följare	1 432 följare
Arkeologbloggen	9 403 visningar	8 898 visningar	5 106 visningar
Hemslöjdens blogg	27 000 visningar**	21 004 visningar	29 500 visningar

*Nedgången beror till stor del på Facebooks nya algoritmer, de nedprioriterar inlägg från företag/organisationer.

**Bloggen avvecklad, informationen finns nu på UM:s hemsida

Strategisk kommunikation, information och marknadsföring

De strategiska målen för museets externa kommunikation är att sprida och öka kännedom om Upplandsmuseet som helhet och synliggöra samtliga verksamheter med hjälp av strategisk kommunikation, dvs ha tydliga mål och handlingsplaner. Att vara målinriktad och målgruppsanpassa kommunikationen, samt att arbeta utifrån museets nya varumärkesplattform med kommunikationskonceptet: Kommunera berättelser. Hela historien om människorna i Uppland berättad av människorna på Upplandsmuseet. Bland våra långsiktiga mål kan nämnas:

- Öka kännedomen om Upplandsmuseet genom ökad synlighet.
- Utveckla hemsidan som navet i den digitala kommunikationen. Sociala medier breddar, väcker nyfikenhet och skapar dialog.
- Uppföljning av besöksundersökningar, för att kunna prioritera rätt och se hur vi når ut till våra målgrupper.
- Utarbeta en digital strategi med syfte att sätta tydliga och nåbara mål och prioritera bland kommunikationskanalerna för ökad kvalitet och bättre utfall.

Varumärkesplattform för Upplandsmuseet

Arbetet med varumärkesplattformen har varit den viktigaste strategiska satsningen under 2018. Steg 1 är nu avslutat vilket innebär att vi internt förankrat varumärkesarbetet och fått ett grunddokument att arbeta vidare med.

Pressarbete 2018

Museets pressarbete är det mest effektiva sättet att nå ut till en stor del av regionens invånare och även utanför länets gränser. Ingen annan kanal slår så brett som redaktionellt utrymme i de stora medieaktörerna. För att kunna mäta effekten, analysera och utveckla museets pressarbete ännu bättre har museet under 2018 bytt pressbevakningstjänst till Notified. Enligt deras beräkning har Upplandsmuseets verksamhet under 2018 fått redaktionellt utrymme i minst 423 (211 under 2017) artiklar/inslag* i printpress, radio och tv, på lokal, regional och nationell nivå. Artiklarna har nått ut till ca 70 miljoner personer till ett uppskattat annonsvärde av minst 620 000 kronor. Ökningen jämfört med 2017 berodde till stor del genom att TT vid flera tillfällen spred nyheter från Upplandsmuseet nationellt.

*endast artiklar som även publiceras på webben fångas upp och syns i statistiken, vilket betyder att det redaktionella utrymme för museet var större än siffrorna anger.

Digital kommunikation – från text till ljud och film

Museet fortsätter framgångsrikt att kommunicera via Facebook och Instagram, även om vi märker av Facebooks nya algoritmer som stryper organisk synlighet för icke privatpersoner. Trenden inom kommunikation går alltmer från textbaserad information till ljud och rörlig media. Museet valde därför att under 2018, börja producera mer egna filmer och podcasts. För att tillgängliggöra samtliga filmer som museet gör har museets även startat en kanal på Youtube.

Betald marknadsföring

Upplandsmuseet har under 2018 strategiskt valt att lägga merparten av marknadsföringsbudgeten på de egna kanalerna och minska antalet annonser i printmedia. Däremot satsade vi på en ökning av digitala annonser via Facebook, Instagram, UNT och GoogleAds.

Kommunikation för arkeologiprojektet Enescopinge – den medeltida staden

För att möta det stora allmänintresset för arkeologin fortsatte kommunikationsprojektet *Enescopinge – den medeltida staden*. På undersökningsytan har det funnits information om det arkeologiska resultatet, samt var man kan finna mer information. Under hela undersökningsperioden har platsen visats för allmänhet och bokade grupper. Parallellt med visningar har man även haft möjlighet att se ”Veckans fynd” på Enköpings museum där Upplandsmuseet byggt en miniatyreställning. Nytt för 2018 var att arkeologerna gjorde kortare filmer om fältarbetet som publicerades via Facebook och Youtube. Resultaten har även nått en nationell publik genom ett flertal tidningsartiklar i dagspress och fackpress liksom inslag i SVT och SR.

Databasen Primus, DigitaltMuseum, Webb

Under året genomfördes både support och visningar av databasen Primus, som är den databas Upplandsmuseet använder för att förvalta samlingarna. Ansvaret för databasen ligger på avdelningen Samlingar. Under året har vi samverkat då det gäller utvecklingsfrågor tillsammans med de övriga Pri-

musanvändarna i forumet eKultur Sverige. Det har gjorts digitalt via nätverket eKultur Sverige och vid dess användarmöten. Inom eKultur finns den digitala infrastrukturen som gör att flera, i sig separata, system, programvaror och appar samverkar till en helhet. Två av dessa är DigitaltMuseum och Primus, vilka Upplandsmuseet använder frekvent.

DigitaltMuseum är den webbportal där de Primus-användande institutionerna har möjlighet att publicera samlingarna. Portalen är en mycket viktig del i Upplandsmuseets tillgänglighetsarbete. De som besöker sidan kan själva söka bland föremål och bilder. Via portalen kan användarna ställa frågor, kommentera och komplettera redan befintlig information samt beställa fotografier via våra fotografier. Under året gjordes en mängd sådana kompletteringar och beställningar och vi kan se att DigitaltMuseum är mycket välbesökt och att det sker en stadig ökning av besökare, förfrågningar och återkopplingar. DigitaltMuseum är också många gånger ett första steg till kontakt med oss på avdelningen Samlingar. I och med att våra samlingar finns publicerade på DigitaltMuseum så finns också stora delar sökbara via K-samsök i Kringla och Europa.eu.

Föremålsposterna i databasen Primus webbpubliceras löpande via DigitaltMuseum. För att öka tillgängligheten och visa på bredden i våra samlingar så gjordes under året flera genomgångar av äldre, ej tidigare publicerat material.

Basutställningar

Våra basutställningar är grundade i Upplandsmuseets fokusområden och andra verksamhetsuppdrag.

Vårt Uppsala

I utställningen Vårt Uppsala behandlar vi viktiga händelser, personer och byggnader i Uppsala stadshistoria. Från medeltidens Aros till folkhemmets Uppsala.

I denna innehållsrika utställning kan du förflytta dig genom århundradena. Se den gamla 1400-talsstaden där allt kretsade kring kyrkan. Studera utformningen av 1600-talets stadsplan värdig en av rikets viktigaste städer. Möt 1700-talet via

Tillfälliga utställningar i Akademikvarnen	Utställningsperiod	Uppskattat antal besökare
<i>I telefonen finns hela människan</i>	14/10 2017–7/1 2018	536
<i>Tro, hopp och Kärlek</i>	12/5 2017–18/2 2018	5 201
<i>Årets bild</i>	3/3 2018–29/3 2018	3 563
<i>500 5 mph</i>	7/4 2018–27/5 2018	2 556
<i>Sim Sala Bim</i>	20/4 2018–5/11 2018	36 642
<i>Samtiden i fokus</i>	18/5 2018–30/9 2018	13 742
<i>Fanny och Alexander / Bergman Moods</i>	12/10 2018–13/1 2019	15 748
<i>Vallonien</i>	9/11 2018–30/3 2019	7 560
<i>7 kg järn</i>	9/11 2017–12/5 2018	8 895
Vandringsutställningar	Utställningsperiod	Inrapportrat antal besökare
<i>Sparade ögonblick, Tierps bibliotek</i>	27/11 2017–15/1 2018	1 170
<i>Sparade ögonblick, Fyriskällan Uppsala</i>	26/3 2018–20/8 2018	1 545
<i>Badlif, Öregrundsbibliotek</i>	20/10 2017–28/2 2018	1 170
<i>Badlif, Östhammar Storbrunn</i>	16/6 2018–12/8 2018	678
<i>Calle Jularbo – dragspelskungen, minneslåda</i>	4 tillfällen under 2018	90
<i>Berättarskåpet</i>	Östhammar, Knivsta, Uppsala	327
<i>På Järnets tid, Leufsta Bruksarkiv</i>	1/1 2018–31/12 2018	848
<i>Enescopinge, veckans fynd, Enköpings museum</i>	25 tillfällen under 2018	8 096
Basutställningar	Utställningsperiod	
<i>Vårt Uppsala</i>	<i>hela 2018</i>	
<i>Tiden i rummet</i>	<i>hela 2018</i>	
<i>Blickfånget vinter & sommar</i>	<i>hela 2018</i>	
<i>Ferdinand Boberg, Uppländska bruk</i>	<i>hela 2018</i>	

Utställningar under 2018.

guldsmeden Eric Ernander och hans familj. Ta del av industrialismens framväxt under 1800-talets senare del. Gör en fiktiv promenad längst Kungsgatan som den tedde sig år 1907 med sina många folkrorelselokaler. Fascineras av alla verksamheter som förekommit i industristaden Uppsala. Landa sedan i det för många så nostalgiska 1950-talet.

Tiden i rummet

I utställningen om Upplands förhistoria möter vi en rad olika livsöden, från säljägarna till vikingatidens bönder. Generation efter generation – alla har de satt sina spår.

Tre röda trådar följer dig genom utställningen. Hushållet med familjen och slakten, där det dagliga livet äger rum. Trakten med grannar och fränder, där de större sammanhangen blir synbara. Slutligen

världen, där händelser ger avtryck och påverkar oss, ibland genast, ibland först efter många hundra år. I utställningen visas allt från långväga silvermynt och praktfulla svärd till de outhärliga redskap som berättar om vardagens slit och släp.

Uppländska bruk

Ur Ferdinand Bobergs serie Svenska bilder har museet visat 14 motiv hämtade från de uppländska bruken. Syftet är att uppmärksamma ett av de profilmråden – järnet, som museet verkar för.

Tillfälliga utställningar

Upplandsmuseets egenproducerade tillfälliga utställningar ska vara samhällsengagerade och medskapande projekt. Dessa utställningarna kan komma att vandra till andra platser i regionen.

Ovan: Folkhemsköket ur utställningen Vårt Uppsala.
Foto Olle Norling.

T.h.: Tiden i rummet. Foto Olle Norling.

I telefonen finns hela människan

En utställning skapad av Henrik Teleman tillsammans med Zainab Witwit och människor som nyligen flytt och kommit till Sverige från hela världen. Ett samarbete med Kalmar läns museum, Folkets Konsthall, Malmö museer, Kulturparken Småland, Jönköpings läns museum, Arbetets museum, Örebro läns museum, Upplandsmuseet och Gotlands museum. Finansierat av deltagande museer, Statens Kulturråd och PostkodLotteriets Kulturstiftelse.

Tro, hopp och kärlek – en utställning om sjömans-tatueringar

Med en samling av tatueringsförlagor från tidigt 1900-tal i centrum berättade vi om varför sjömän tatuerade sig och om motivens ursprung. Den visade också hur sjömanstatueringarna hänger samman med föreställningar om manlighet och kvinnlighet. Utställningen var producerad av Sjöhistoriska museet och hade kompletterats med föremål från Upplandsmuseets egna samlingar och intervjuer med tatuerade och tatuere från Uppland. Tatuere från Rough Stuff tattoo i Uppsala bidrog till utställningen med både bilder och sin expertis kring tatuering.

500 – 5mph

Utställningen 500 – 5mph handlade om hur Sara Hallén på sitt alldeles egna sätt hanterat sin nya

livssituation. Saras två liv, det som hon levde innan olyckan och hur det blev efteråt – men allra mest skildrades hennes mod att synas och leva fullt ut. Fotograf Kicki Lundgren hade följt Sara Hallén under två år och stod för idé och utformning. Journalist Lotta Frithiof skrev text som bygger på Saras egen berättelse. Producerad i samarbete med Personskadeförbundet RTP.

Sim Sala Bim - Trolleri som konst och kultur

Sim Sala Bim producerades i samarbete med trollerikonstnärerna Johan Ståhl och Per Eklund från Uppsala. Utställningen var en historisk exposé fylld med hands on-upplevelser och trolleri i praktiken. Dessutom visades ett stort antal trolleriföremål, och scenkostymer inlånade från Sveriges Trollerimuseum i Kolmården samt ett antal privata samlare. Ett pedagogiskt program togs fram som har riktade sig till grundskolans låg- och mellanstadium. Där fick

Utställningen Tro, hopp och kärlek, om sjömanstatueringar.
Foto Bengt Backlund.

Utställningen 500 - 5mph. Foto Kicki Lundgren.

Ovan: Utställningen Sim Sala Bims hemliga ingång.
Foto Olle Norling.

T.h.: Utställningen Sim Sala Bims trollstavar. Foto Olle Norling.

eleverna på ett undersökande och roligt sätt lära sig mer om magi och vetenskap och hur människor uppfattar världen. Utifrån ett vetenskapligt förhållningssätt har eleverna fått se, granska och prova trollkonstnärernas trick. Visningar och program har även bokats av gymnasiet och vuxengrupper. Allmänna visningar, familjevisningar och pedagogisk skaparverkstad kopplat till utställningen har erbjudits.

Samtiden i fokus

Upplandsmuseet har under flera decennier undersökt det samtida Uppland. Med dessa undersökningar samlade museet in kunskap om företeelser

och verksamheter som är viktiga för oss som lever i Uppland idag. Insamlingen gav museet möjlighet att diskutera viktiga frågor i vår samtid. De är också ett villkor för att framtidens besökare och forskare ska kunna ta del av vår samtid. I utställningen Sam-

Ovan: Från utställningen Samtiden i fokus. Foto Olle Norling.

T.h.: Blickfånget, sommarutställning. Foto Olle Norling.

tiden i fokus visade vi några av de tusentals bilder som tagits av Upplandsmuseets fotografer under samtidsundersökningarna från 1970-talet fram till idag. Fotografierna i utställningen är: Tommy Arvidson, Bengt Backlund, Lennart Engström, Bengt Fredén och Olle Norling.

Blickfånget, vinter och sommar

Blickfånget visade under vintern 2018 "Pricks Papparkakor" respektive "Julskyltning i leksaksaffären". Under sommarhalvåret 2018 var temat "Det blommar i samlingarna" då vi visade blommor på både föremål och foto. Till jul och vinter 2018/19 är det just vintertema - i vänstra montern utomhus (skidbacke), 1940-1950-tal och i högra inomhus (hall) tidigt 1900-tal.

Fanny och Alexander | Bergman Moods

En del av utställningen producerades av Stiftelsen Ingmar Bergman och berättar historien om hur filmen Fanny och Alexander blev till, från första idéer till produktion. Utställningen tar oss med på en resa genom hela processen att förverkliga storfilmen. Bergmans egna anteckningar och skisser samt andra bilder, rekvisita, mm berättar om film, historia och om Uppsala som spelplats för en av vår tids mest fascinerande berättelse. Den andra delen av utställningen är en kostym- och fotoutställning skapad av kostymdesignern Nina Sandström och fotografen Magnus Länje. Utställningen är producerad som ett samarbete mellan Stiftelsen Ingmar Bergman, kostymdesigner Nina Sandström, foto-

graf Magnus Länje, Dramaten, Uppsala Internationella Kortfilmsfestival, samt Upplandsmuseet.

Vallonien – malm och metall under industrialismen

Uppland och Vallonien, två regioner som länge präglats av sin bergs- och metallindustri. En fotoutställning som visar vackra svartvita fotografier av den vallonska industrin under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, en glansfull tid då dess produkter och tekniska entreprenörskap erövrade världen.

7 kg järn – en utställning om kärleken till smide

Utställningen berättar om järnets formbarhet och kärleken till smide. Utmaningen som vi gav till nio smeder från Uppsala, Gävleborg och Dalarna var: Vad kan man göra av 7 kg järn? Projektet vill visa på järnets unika egenskaper och hur dagens smeder tar sig an järnets formbarhet och utmaningar utifrån sin passion till smidet. Ett samarbete mellan

T.v.: Från utställningen Fanny och Alexander | Bergman Moods. Foto Magnus Läjne.

T.h.: Utställningen Fanny och Alexander | Bergman Moods. Foto Olle Norling.

Ovan: Fotoutställningen Vallonien. Foto Olle Norling.

T.h.: Från hemslöjdsutställningen 7 kg järn. Foto Olle Norling.

Nedan: En bild ur utställningen Sparade ögonblick.
Foto Arbetarbladets Tiersredaktion.

hemslöjdskonsulenterna på Stiftelsen Upplandsmuseet, Dalarnas hemslöjdsförbund och Region Gävleborg. Den är möjliggjord genom medel från Statens kulturråd, Nämnden för hemslöjdsfrågor och Region Uppsala.

Sparade Ögonblick – pressfotografi i Upplandsmuseets samlingar

Sparade ögonblick var en fotoutställning som utgick från pressbilderna i Upplandsmuseets samlingar. I samlingarna finns 1,5 miljoner pressbilder. De är tagna på uppdrag av Upsala Nya Tidning och Arbetarbladet. De visar Uppland åren 1935–1975. Större delen av bilderna har skänkts till museet av Uppsala kommun och *Arbetarbladet* i Gävle.

Detalj ur berättarskåpet.
Foto Bengt Backlund.

Utställningen På järnets tid, visas på
Leufsta Bruksarkiv. Foto Olle Norling.

Årets öppna visningar av den arkeologiska undersökningen i
Enköping lockade många besökare. Foto Joakim Kjellberg.

Badlif – en utställning om Badhusepoken i Öregrund och Östhammar

Två städer i havsbandet kända för sitt badliv med badhus, societetshus, restauranger och snickarglädje. Allt som hörde sekelskiftet 1900 till. En tid då välbärgade stadsbor längtade till landet, till frisk luft och havsbad. Möt städerna fångade i några av tidens fotografers bilder. Ortens fotografer Brita och Per Elis Skötsner-Edhlund, den sommarboende Carl Gustaf Kahl och amatörfotografer från Öregrund och Östhammar.

Calle Jularbo – dragspelskungen

En minneslåda med föremål, foton, texter och musik som kan väcka minnen till liv och vara utgångspunkt för samtal människor emellan. Målgruppen för minneslådan är daglediga seniorer som möts på träffpunkter, i studiecirklar, på seniorboende eller på äldreboende samt personer med demenssjukdom. Minneslådan har utvecklats i ett nära samarbete med Håkan Pettersson, grundare av Jularbomuseet i Rasten.

Berättarskåpet

Berättarskåpet är ett samarbete mellan Regionbibliotek Uppsala och Upplandsmuseet. Det är två större utställningsskåp som innehåller föremål och bilder som syftar till att stärka barns berättande i åldrarna 5–11 år. Berättarskåpen är mycket uppskat-

tade inslag i bibliotekens barn- och ungdomsverksamhet och har under året turnerat på bibliotek runt om i länet.

På järnets tid i Lövestabruk

Utställningen har visats på Leufsta Bruksarkiv i Lövestabruk i Tierps kommun. Med bilder, föremål och modeller skildrar utställningen naturförutsättningarna, tekniken, industribyggnaden och produktionen. Utställningen har visats vid de reguljära bruksvisningarna och för bokade grupper.

Enescopinge – den medeltida staden

För att möta det stora allmänintresset för arkeologin fortsatte kommunikationsprojektet kring den arkeologiska undersökningen i kvarteret Traktören i Enköping. På undersökningsytan har det funnits information om det arkeologiska resultatet, samt var man kan finna mer information. Under hela undersökningsperioden har platsen visats för allmänhet och bokade grupper. Parallellt med visningar har man även haft möjlighet att se "Veckans fynd" på Enköpings museum där Upplandsmuseet byggt en miniatyrtställning. Inom projektet har vi försökt nå nya svenskar och SFI-grupper genom visningar och språkcafé. Resultaten har även nått en nationell publik genom ett flertal tidningsartiklar i dagspress och fackpress liksom inslag i SVT och SR.

Upplandsmuseets publika aktiviteter 2018	Antal
Föredrag/seminarier/debatter/samtal (i museet, där även språkcafé räknas)	23
Konserter och musikevenemang (t.ex. Kulturnatt)	1
Teater, drama eller dansföreställningar (dans på Kulturnatten)	1
Filmvisningar	1
Visningar/guidningar inom museet (även sommarvisningar på friluftsmuseet Disagården)	227
Vandringar, t.ex. stads-, kultur- eller konstvandringar, utanför museet	8
Kurser/studiecirklar (ej hemslöjd)	8
Workshop, prova på-aktiviteter, lovverkstäder (ej hemslöjkd)	29
Marknader (julmarknad, ullmarknad)	2
Övrig programverksamhet inom museet (vernissage, boksläpp, Kulturnatten inomhus)	9
Övrig programverksamhet utanför museet (Kulturnatten ute, föreläsningar regionalt, arkeologvisningar regionalt)	26

I skolprogrammet Forntiden under dina fötter får eleverna undersöka forntiden med hjälp av arkeologiska fynd och utställningen Tiden i rummet. Foto Olle Norling.

Programverksamhet

Ordinarie skolprogram

Det har varit ett högt bokningstryck på museets ordinarie skolprogram. Dessa blev fullbokade både under vår- och höstterminen. Populärast har programmen Forntiden under dina fötter och Medeltidsflickan Anna varit.

Programverksamhet i museibygnaden

För barn och familjer är ficklampsvisningar, dramatiserade visningar, runstensvandringar, äggjakt och

verkstad några av alla lovverksamheter som skolediga barn har kunnat delta i under året. Under Kulturlovet hölls också en trolleriskola med trollerikonstnären Magnus Vihagen.

På årets museidag hölls en barnvisning i utställningen Tiden i rummet och i verkstaden tillverkades runstenar i lera. Det knöt an till föredraget i hörsalen som handlade om runstenar. Under julmarknaden kunde barnen göra juldekorationer i verkstaden.

Aktivitet	Sportlov	Påsklov	Kulturlov	Museidag	Julmarknad	Total
Visningar	20	39	116	5		180
Verkstad	103		410	16	63	592
Trollerikurser			33			33
Totalt	123	39	559	21	63	805

Besöksstatistik över antal barn som deltagit i lov- och familjeaktiviteter.

Disagården

Enskilda besökare	18 284
Gruper på egen hand	163
Bokade grupper/skolor	1 823
Visning	1 632
Totalt	21 902

Hasse och Tage var två riktigt busiga Linderösvin som charmade alla som besökte Disagården. Foto Sara Sandell.

Årets slåtter lockade många besökare. Stora som små hjälpte till att slå, kratta och hässja. Foto Frida Gereonsson.

Elever från Ekuddenskolan sitter och slöjdar en Tillsammans-krona. Hela skolan besökte Disagården under en dag och deltog i olika aktiviteter. Foto Frida Gereonsson.

Disagården

Friluftsmuseet Disagården i Gamla Uppsala har besökts av 21 902 personer under säsongen. Under maj–september har museet besökts av 58 skolklasser med 1 672 elever och 151 lärare som deltagit i olika skolprogram. Museet har varit öppet för allmänheten dagligen kl. 10–17 under perioden 1 juni–31

augusti. Varje dag har en allmän visning, barnvisning samt stugvisning i form av öppet hus i någon av manbyggnaderna erbjudits. Stugvisningen har även erbjudits i samband med gammaldanskvällarna som Kulturföreningen Fyrisgillet arrangerat.

Under sommaren 2018 har 22 program genomförts på Disagården. Sommaren hade tre nya pro-

gram. *Täljkalaset* som arrangerades tillsammans med läns-hemslöjds-konsulenterna. Där fick vuxna och barn prova att tälja, delta i workshops och lyssna på föredrag. Programmet *Hälsa, kropp och sinne* som bland annat innehöll en yogaklass lockade besökare som aldrig tidigare varit på Disagården. Många kom och lyssnade på temavisningen *Queer i bondesamhället*.

Vissa program har arrangerats tillsammans med Gamla Upsala hembygdsförening och Kulturföreningen Fyrisgillet. Sommarcaféet har varit öppet under programdagar och danskvällar. Lantrasdjuren är en viktig del för att levandegöra den kulturhistoriska miljön. Linderödssvin, Rödkullor, Roslagsfår och Hedemorahöns har bott på området vilket har uppskattats av många besökare.

Den 23 maj genomfördes en utbildningsdag för Disagårdens stugvärdar och för medlemmarna i Gamla Upsala hembygdsförening och Kulturföreningen Fyrisgillet. Dagen innehöll en kulturhistorisk fördjupning, samtal om normkritik och värds-kap, samt rutiner kring brand och säkerhet.

Lovlediga barn fick möta husan Lovisa och köksan Gustava i professorhemmet på Walmstedtska gården. Foto Stina Flink.

Aktivitet	Antal tillfällen	Antal deltagare
Öppna visningar, fredagar samt Kulturnatt och jul	15	341
Påsklov, dramatiserade visningar	3	37
Litterär salong	1	15
Bokade grupper från skolor och föreningar	41	838
Totalt	60	1 231

Walmstedtska gården

Vi strävar efter att öka tillgängligheten över året till professorsbostaden från 1800-talets senare del och har därför arrangerat en öppen visning per månad förutom mitt i sommaren. Dessa gratis fredagsvisningar är populära, liksom visningarna under Kulturnatten. Besökarna är både stadsbor som har bott i Uppsala större delen av deras liv och första gången kommer in i våningen och de som återkommer till en för dem kär miljö. Andra är tillresta från länet eller utlandet.

En ny programaktivitet arrangerades en lördag

i oktober, då en litterär salong anordnades, utifrån boken *Elisabeths berättelse* av Marit Jonsson om mel-landottern Elisabeth Rydin.

Besök från pedagogisk verksamhet från förskola till universitet äger rum hela året, men tyngdpunkten ligger på adventstid då programmet *Jul hos familjen Rydin* lockar många grupper då får besökaren uppleva hur en borgerlig jul vid sekelskiftet 1900 kunde te sig.

Sammanlagt arrangerade Upplandsmuseet 60 aktiviteter i Walmstedtska gården under 2018.

Magasinet

Upplandsmuseets föremålsmagasin ligger i Morgongåva. Där pågår daglig verksamhet i form av vård, skanning och registrering av Upplandsmuseets samlingar.

Under året har forskare, enskilda personer och grupper varit på besök för visningar, föredrag och studier. T.ex. så var Masterprogrammet i ABM med inriktning Musei- och kulturarvsvetenskap vid Uppsala Universitet i magasinet på besök som en del av sin utbildning. Antikvarie Kerstin Åberg höll ett föredrag om bl.a. vård, insamling och hantering av föremål, vilket kompletterades med en visning av föremålsmagasinet. Även de studenter som läser Materiell kultur vid Uppsala Universitet, var på ett sådant besök. Vidare besöktes magasinet av Uppsala stifts biskop Ragnar Persenius, som tillsammans med bl.a. medlemmar ur kyrkorådet i Vittinge församling fick en visning av föremålsmagasinet. Besöket skedde i samband med biskopens visitation av Vittinge församling. Vidare kan också nämnas besök från Uppsala stadsarkiv, Sätergläntan – institutet för slöjd och hantverk och Sydvästra Upplands Kulturhistoriska Förening. Utöver detta har enskilda forskarbesök ägt rum.

Barn- och ungdomsverksamhet

Den pedagogiska verksamhet som riktas till barn och unga äger rum både på skoltid och fritid. Den är kopplad till aktuella utställningar och projekt och bedrivs i museets lokaler såväl som regionalt i länets kommuner.

Skapande skola-projekt

För tredje året i rad har årskurs 3 på Lilla Valsäteraskolan haft ett skapande skola-projekt som handlat om forntiden. De har tagit del av programmet *Vad berättar vikingarnas runstenar?* och gått på en forntidsexkursion kring skolans närområde. Elever i årskurserna 2–5 på Gamla Uppsala skola har besökt Disagården under våren 2018. Eftersom de under hösten 2017 hade besökt Walmstedtska gården fick de en jämförelse mellan sociala grupper i olika geografiska miljöer. Ekuddenskolans besökte Disagården under en heldag. Eleverna i årskurserna

Slöjd i regnbågens färger på Café Colorful. Foto Elin Danielsson.

F-3 fick bland annat kärna smör, gå på visning och slöjda. Även årskurser 1–5 på Ängelstaskolan har besökt Disagården. Eleverna har fått gå på visning och slöjdat tillsammans med slöjdhandledare.

Kvarnråets koffert

Under året gjordes ett nytt pedagogiskt program för förskolegrupper som besöker museet på egen hand. Kvarnråets koffert är utvecklat i samråd med förskolepedagoger i Uppsala och förankrad i förskolans läroplan. Syftet med materialet är att på ett lekfullt sätt väcka barnens intresse för att lära känna sin närmiljö och det lokala kulturlivet. Problemlösning och samarbete står i fokus. Barnen får vara delaktiga och med egen förmåga upptäcka utställningen Vårt Uppsala.

Café colorful

Museipedagog Stina Flink och hemslöjdskonsulent Elin Danielsson har fortsatt nätverka med Uppsala kommuns ungdomsverksamhet riktat mot hbtq-ungdomar. De hade en slöjdworkshop där armband i både tovnings- och flättekniker tillverkades.

Skola	Elever	Lärare	Antal klasser
Lilla Valsätraskolan	74	7	3
Gamla Uppsala skola	210	14	7
Ekuddensskolan	105	12	4
Ångelstaskolan	254	26	10
Totalt	643	59	24

Regional verksamhet och vandringsutställningar

Berättarskåpen

Berättarskåpen är ett samarbete mellan Regionbibliotek Uppsala och Upplandsmuseet. De två berättarskåpen innehåller bilder, föremål och snurror med syfte att stärka barns berättande. Förskolor, grundskolor och bibliotek har möjlighet att låna skåpen kostnadsfritt. Skåpen är mycket uppskattade inslag i barn- och ungdomsverksamheten och under året har de turnerat runt om på många platser i länet. Berättarskåpen har turnerat i Östhammar, Knivsta och Uppsala kommuner och använts av barngrupper på förskolor, grundskolor och bibliotek.

Stadsvandringar

Museipedagogerna har mött 30 grupper i både stadsmiljö och kulturlandskap genom stadsvandringar i Uppsala och Enköping samt utforskande av fornlämningsmiljöer runt om i länet. Här kan särskilt nämnas det arkivpedagogiska programmet *Bakom försvunna fasader* som genomförs ihop med Uppsala stadsarkiv och stadsvandringen *Upsala, Darling* som letar hbtq-historiska spår i Uppsala. *Upsala, Darling* var Upplandsmuseets bidrag till Uppsalas pridefestival WelcomeOUT som genomförs i september.

Enescopinge – den medeltida staden

I det stadsarkeologiska projektet *Enescopinge – den medeltida staden* har verksamhet riktad mot nysvenskar genomförts.

Under hösten har museipedagog Frida Gereonsson vid två tillfällen besökt Enköpings språkcafé som drivs av biblioteket och där nysvenskar och etablerade svenskar kan umgås och fika. Genom

Att få gissa på olika föremål som arkeologerna grävt upp var väldigt uppskattat av eleverna på SFI i Enköping. Foto Adam Hultberg.

föremål, foton och ordlistor har caféets besökare kunnat lära sig mer om det medeltida Enköping. Under den andra träffen fick deltagarna besöka undersökningsområdet och få en visning av arkeologen Adam. Två lyckade kvällar med 46 intresserade besökare.

Ett skolprogram för SFI (Svenska för invandrare) har också genomförts under hösten. Programmet har startat på Stora torget och avslutats vid undersökningen, där eleverna har fått en inblick i arkeologernas arbete. Ämnen som har tagits upp har varit hur Enköping såg ut under medeltiden, hygien och varför arkeologiska undersökningar görs. Programmet har avslutats med att eleverna har fått gissa på olika föremål vilket har varit uppskattat. Lärarna hade förberett sina elever genom att arbeta med en ordlista som Frida skickat dem innan besöket. Totalt deltog 135 elever och 15 lärare fördelat på 9 klasser.

Tillgänglighet

Upplandsmuseet erbjuder regelbundet syntolkade visningar i den ordinarie programverksamheten. Val av utställning sker i dialog med representanter för Synskadades riksförbunds lokalförening och i mars visades museets fasta utställning om Upplands forntid *Tiden i rummet*.

Under Kulturvecka av/för/med människor med utvecklingsstörning genomfördes programmet *Upptäck forntiden!* för tre bokade grupper. Deltagarna fick en visning i utställningen *Tiden i Rummet* där de bland annat fick gissa på olika forntida föremål.

Stadsvandringen *Upsala, Darling* erbjöds på engelska under Uppsalas pridefestival WelcomeOUT, för att vara tillgänglig för festivalens huvudmålgrupp som är asylsökande och nyanlända hbtq-personer.

Våra lovverkstäder med skapande verksamhet fortsätter att vara kostnadsfria för att inte sätta ekonomiska hinder för deltagande.

Kultur i vården

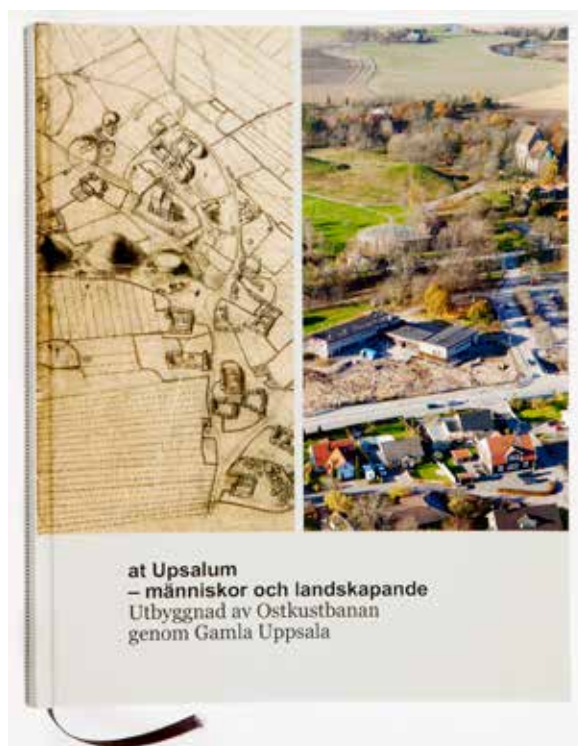
Inom ramen för Kultur i vården har museipedagogerna besökt olika vårdinrättningar runt om i länet och hållit föredrag för patienter, närstående och personal. Föredragen som har hållits är *Löss, loppor och lortiga fötter* och *Soldathustrun och hennes soldat*.

Fotografiska verksamheten

Fotograferna har under 2018 arbetat med löpande interna och externa bildbeställningar, föremålsfotografering, film- och bildframställningar till utställningar, årsbok och hemsida. Till utställningarna *Samtiden i fokus* och *7 kilo järn* gjordes mer omfattande bildarbeten. Kartans möbelsnickeri i Österåla dokumenterades i bild i samarbete med Kulturmiljöavdelningen. Upplandsmuseets fotograf Bengt Backlund gick under året i pension efter över 30 års arbete på fotoavdelningen.

Publikationer och publiceringar

På avdelning Arkeologi har avrapporteringen av arkeologiska projekt har skett löpande under året i form av arkeologiska rapporter och skrivelser. Dessa finns att ladda hem på Upplandsmuseets hemsida och via Riksantikvarieämbetets portal Samla. Sam-

Boken *at Upsalum – människor och landskapande* som sammanfattar de arkeologiska resultaten från undersökningen för Ostkustbanan genom Gamla Uppsala. Foto Olle Norling, Upplandsmuseet.

manlagt publicerades 19 arkeologiska rapporter i serien *Upplandsmuseets rapporter* och därtill avrapporterades 20 arkeologiska projekt i form av skrivelser.

Från 2012 till 2017 pågick en av Sveriges största arkeologiska undersökningar i Gamla Uppsala. Upplandsmuseets arkeologer har tillsammans med Societas Archaeologica Upsaliensis, SAU och Arkeologerna SHM arbetat med projektet och under 2018 publicerades resultaten i boken *at Upsalum- människor och landskapande*. Boken är en antologi med artiklar och synteser kring undersökta gårdsmiljöer, gravfält och ett tidigare okänt stolpmonument. Upplandsmuseets medarbetare Hans Göthberg, Malin Lucas och Robin Lucas har tillsammans med andra artikelförfattare bidragit med sex artiklar. Hans Göthberg är delförfattare till artiklarna *Järnålderns gårdsmiljöer – tradition och förändring under tusen år*, *Gårdar och människor i ett långtidsperspektiv samt till artiklarna *Stolpraderna i landskapet – det vendeltida stolpmonumentet och dess**

paralleller och *Med hallen inom synhåll – centralsyttringar vid gårdarna*. Robin Lucas och Malin Lucas har skrivit om gravfältundersökningen i artikeln *Ritualiserade handlingar på Storby backe*. Malin Lucas har även tillsammans med Anton Seiler skrivit artikeln *Järnåldersmänniskorna – bland gårdsinvånare och begravda*.

I årsboken Uppland 2018 bidrog Hans Göthberg med artikeln *Vägar i järnålderns landskap*. Artikeln belyser järnålders färdvägar på land och deras relationer till gravfält, storhögar och runstenar. I årsboken finns även Malin Lucas och Torun Zachrissons artikel *I förbund med guden? En rik vendeltida kvinnograv från Gamla Uppsala*. Artikeln fokuserar på en liten förgylld bronsfigurin från som påträffades vid grävningen av gravfältet vid Storby backe i Gamla Uppsala.

Föredrag

Upplandsmuseets antikvarier har hållit ett stort antal föredrag inom en rad olika ämnesområden. De har behandlat allt från arkeologi, kyrkogårdars kulturhistoria, uppländska bönders ekonomi och krediter under 1800-tal.

Museipedagogerna har hållit flera föredrag för seniorboenden, hembygdsföreningar, pensionärsföreningar och dagträffar i kyrkans regi. Det har blivit en ökad förfrågning från dessa grupper de senaste åren. Totalt har 335 personer tagit del av olika föredrag under året. *Trollskott och tandvärkstill* samt de föredrag som bokats för Kultur i vården har varit populära. Föreningen Norden bokade programmet Romska röster.

Avdelning Arkeologi har genom en rad föreläsningar, guidningar och nätverksträffar förmedlat de arkeologiska resultaten till den intresserade allmänheten, beställare, myndigheter och forskarvärlden.

I samband med invigningen av Ostkustbanan genom Gamla Uppsala och den efterföljande publikationen av de arkeologiska resultaten höll Robin Lucas, Malin Lucas och Hans Göthberg ett flertal föreläsningar, bland annat på Gamla Uppsala museum

Arkeologidagen den 26 augusti uppmärksammades på Upplandsmuseet genom att allmänheten

Kristina Ekerö Eriksson presenterar Robin Lucas och Malin Lucas som föredragshållare om undersökningen av gravfältet vid Storby backe i Gamla Uppsala. Foto Sabina Larsson, Gamla Uppsala museum.

bjöds in att träffa museets arkeologer och prata om arkeologi, de senaste upptäckterna och få hjälp kring kunskapssökning. Under dagen hölls tre välbesökta föredrag där Per Frölund presenterade resultaten från undersökningen av södra Kungsgårdsplatån i Gamla Uppsala med föredragstiteln *Uppsala – järnålderns stora byggnad i Gamla Uppsala*. Under dagen presenterade även Robin Lucas Upplandsmuseets pågående inventering av runstenar i Uppsala län – *Runstensracet* och Joakim Kjellberg höll föredraget *Enescopinge – den medeltida staden*. *Hushåll, stadsliv och hälsa i kvarteret Traktören i Enköping*.

Artikelserie i Uppsalatidningen. Upplandsmuseet har genom bebyggelseantikvarie Per Lundgren skrivit kåserande texter kring historiska bilder ur Upplandsmuseets arkiv för Uppsalatidningen. Artiklarna har rönt stor uppskattning och spridning bland uppsalaborna. Under 2018 har texterna handlat om Bayerska bryggeriet där stadsbiblioteket står idag, om en klimataktuell översvämning av Fyriskan på 1960-talet, om den legendariska biografen Fågel blå intill Celsius huset samt om Kungsgatan som stadens pulsåder och genomfartsled innan motorvägarnas tid.

Flera stadsvandringar med historiska teman har genomförts i Uppsala. I samband med Fönsterrenoveringens dag ordnade museet evenemang på Disagården och på sociala medier som hemsida och Facebook.

Hemslöjd

7 kg järn. Foto Pea Sjöln.

Hemslöjdskonsulenterna i Uppsala län

Hemslöjd är en kulturform som lockar många, både utövare och åskådare. Med slöjdens kunskap i bagaget kan du göra egna val som bidrar till ett hållbart samhälle, både på ekonomiskt, socialt och ekologiskt plan. Slöjden kan knyta kontakter över språk- och kulturgränser och finns här och nu, för alla.

Hemslöjd är ett verksamhetsområde som ingår i kultursamverkansmodellen och den regionala kulturplanen. I länet finns tre konsulenter fördelade på 200 % tjänst. Hemslöjdskonsulenterna i Uppsala län (LHK) har Upplandsmuseet (UM) som huvudman.

LHK:s uppdrag, att främja hemslöjd i länet, sker med tvärperspektiv på slöjdföretagande, hållbarhet och verksamhet för barn och unga som prioriterade områden.

Vi arbetar med att bevara och utveckla slöjdens traditioner i en samtida kontext genom rådgivning, kursverksamhet, fortbildningar, utställningar, seminarier och nätverksbyggande. Inom det egna länet samarbetar vi med ideella föreningar, fritidsslöjdare, professionella utövare, studieförbund, kommuner, näringsliv, föreningar, organisationer, skolor samt olika kulturinstitutioner. Vår samverkan med kollegor över hela landet är också värdefull för verksamheten. Den ger oss tillgång till aktuell omvärldsbevakning och till rikstäckande nätverk för hemslöjd.

Under året så har LHK satsat på att levandegöra den nya verksamhetslokalen på Västra Ågatan 16, i Kanikenshuset. Den har utvecklats till att bli en betydande mötesplats för slöjd i Uppsala. I lokalen har vi egen verksamhet samt hyr ut den till enskilda slöjdaktörer och föreningar med slöjdrelaterad verksamhet.

Slöjd för barn och unga

Slöjdverksamhet riktad till barn och unga är ett prioriterat område där LHK arbetar strategiskt med att målgruppen ska få större tillgänglighet till hemslöjd på skola och fritid. Detta innebär till exempel att vi inspirerar och utbildar vuxna som har dagliga kontakter med barn och unga.

Handledarutbildning

Under 2018 har LHK implementerat och vidareutvecklat idéer kring utbildningsmaterialet för hemslöjdens handledarutbildning. Detta har vi gjort i samarbete med kollegor i närliggande län. Syftet har varit att skapa likvärdiga utbildningar i alla länen samt finna nya samarbetsmöjligheter när det gäller slöjdhandledarutbildningar. Genom samarbetet har vi möjlighet att erbjuda intresserade deltagare anpassade utbildningar utifrån deras behov och möjligheter.

Handledarträff

Under våren bjöd LHK in till en nätverksträff för tidigare utbildade slöjdhandledare. Träffen ägde rum på Fyrisgården, Uppsala. Fyrisgården presenterade sin verksamhet och LHK bidrog med en föreläsning på temat ”Att arbeta med barn som har speciella behov”.

Slöjd på fritid

Fyrisgården har under året fortsatt med sin slöjdverksamhet för barn, som går under namnet ”Trägnagarna”. Barn och unga får här prova att slöjda med olika tekniker under ledning av slöjdpedagog Kajsa Sjölen. Det har under året varit totalt 36 tillfällen med totalt 17 delaktiga barn.

Fyrisgilletts slöjdsektion har under året fortsatt med sin populära slöjdverksamhet riktad till barn och unga.

Designlabbet är en skapande verksamhet för barn och ungdomar som drivs i Studieförbundets regi som växer i omfattning och popularitet. Designlabbet ingår i Uppsala kommuns kulturskoleverksamhet. Många av designlabbets handledare har tidigare valt att utbilda sig genom vår slöjdhandledarutbildning. LHK träffar labbets handledare en gång per termin för att diskutera, handleda och utbilda dem i slöjd och gruppleddning.

Slöjd på skollov

Cirka 70 barn och 30 vuxna fick under sportlovet möjlighet att under tre förmiddagar slöjda i Kanikenshuset. Med stöd från Uppsala kommun arvoderades två slöjdhandledare som genomförde denna drop-in-slöjd för unga.

Lovslöjd – luffarslöjd. Foto Pea Sjölen.

Ull på Disagården. Foto Pea Sjölen.

Med stöd från Tierp kommun arrangerade vi under juni ett sommarläger i kulturskolans lokaler. 15 barn deltog under lägrets fyra dagar. Projektet utfördes tillsammans med två externa slöjdhandledare.

Under sommaren genomfördes ett samarbete med konstkonsumenten i Uppsala län. Konceptet *Konstkuben* fanns under juli och augusti på plats i Rullsand, Älvkarleby kommun där vi förmedlade slöjdhandledare till tre dagars slöjdaktiviteter i samband med Kubens utställning. 50 barn och 25 vuxna deltog.

Under höstlovet arrangerades dropinslöjd i Kåniken med tema Järn. Detta besöktes av 14 barn och sex vuxna och leddes av två utbildade slöjdhandledare som lärde ut luffarslöjd till deltagarna. Även detta möjliggjordes med bidrag från Uppsala kommun.

Skapande skola

Under året mötte LHK cirka 500 barn och ett sextiototal vuxna i sina olika skapande skola projekt. Skapande skola aktiviteterna har genomförts i samarbete med utbildade slöjdare och slöjdhandledare.

I samarbete med extern slöjdhandledare slöjddade cirka 60 elever på Malmaskolan i Uppsala inom temat Tälj och förtälj. De gjorde var sina marionettdockor med inspiration från sagor.

Under våren och hösten genomfördes aktiviteter på Disagården med ulltema för två skolor med totalt cirka 300 elever och 30 lärare.

LHK anlidade två slöjdhandledare som tillsammans med cirka 60 elever på Uppsala Waldorfskola täljde krorar och ett träd. Trädet med krokarna monterades i skolans entré och används bl.a. till att visualisera temaarbeten samt skolans värdegrund.

Aktiviteten *En dag på bruket* genomfördes i maj

Ovan: En dag på bruket. Foto Pea Sjölen.

T.v.: Arbete med värdegrundstrådet på Uppsala Waldorfskola.
Foto Pea Sjölen.

med 30 barn från årskurs 6 och 7 från Tuna skola. Eleverna fick under en hel dag prova på järnsmide, luffarslöjd, och täljning. De fick också en utförlig guidning om bruket och vallonerna av brukets egna guider. Undervisningen i smedjan sköttes av smidesföreningen Brukssmederna som hyr klensmedjan som egen verksamhetslokal. LHK engagerade utbildad slöjdhandledare för täljningsmomentet.

LHK deltog i december på Uppsala kommuns mässdag för kulturaktörer och skola där vi tillsammans med Upplandsmuseets pedagog informerade om slöjdbudet inom Skapande skola.

LHK ingår i nätverket Kulturkraft med kulturkonsulenter i region Uppsala. Kulturkraft träffas regelbundet, samarbetar och utbyter erfarenheter kring aktuella projekt och aktiviteter riktade till barn och unga.

Utbudsdag Slöjd med Grävling's naturprodukter. Foto Pea Sjölen.

Invigning Hammarskogssmedjan. Foto Pea Sjölén.

Kunskapsförmedling

Intresset och efterfrågan från omvärlden för naturmaterial, traditionella tekniker och strävan efter en mer hållbar livsstil ökar. Vi arrangerar kurser, föreläsningar och workshops som möjliggör att kunskapen om det immateriella kulturarvet lever vidare och utvecklas.

Kursverksamhet

Vi strävar efter att arrangera kurser med ett fördjupande innehåll med några av landets skickligaste handledare. Kursverksamheten innebär även det strategiska arbetet att utbilda slöjdhandledare som arbetar med både barn och vuxna över hela länet.

Verksamhetslokalen i Kanikenshuset är viktig för kursverksamhet och fortbildningar. I lokalen finns utrymme och plats för hantverkande i grupp och möjlighet att använda sig av vår slöjdanknutna litteratur, det finns även teknisk utrustning för enk-

lare föreläsningar. Lokalen används också flitigt av slöjdrelaterade föreningar och organisationer till möten och egna kurser. Under året har ett tiotal kurstillfällen arrangerats med totalt cirka 140 deltagare. Kursernas innehåll har haft teman som nålbindning, halmkronor – så kallade himmeli, spinning, täljning och svarvning.

Under Ullmarknaden i Österbybruk i augusti hölls 11 kurser under temat ull i samarbete med Studieförbundet vuxenskolan. I Österbybruk har kurser i smide arrangerats i samverkan med Bruksmederna i Österbybruk. Nytt för i år är att det även startats upp smideskurser i Hammarskogssmedjan.

Våren 2018 öppnade återigen Hammarskogssmedjan. Hemslöjdsförbundet i Uppsala län (HUL) äger nu smedjans inventarier men lokalen ägs av Uppsala kommun. HUL har inför nyöppnandet av smedjan samarbetat med LHK. HUL är ansvarig för smedjan men kursverksamhet sker i samverkan med LHK.

Workshops – öppen verksamhet

Öppna aktiviteter lockar både barn och vuxna. Bibliotek och föreningar runt om i länet efterfrågar slöjdverksamhet i allt större utsträckning. LHKs samverkar här genom att rekommendera slöjdhandledare som anlitas av bibliotek och/eller studieförbund. Vi lånar även ut verktyg och stöttar med material i den mån det är möjligt. Dessa tillfällen, som är kostnadsfria, lockar till görande och väcker nyfikenhet på ett kravlöst sätt och är ofta en ingång till längre kurser eller engagemang i föreningsanknutet slöjdande. Under året har öppna verksamheter lockat 1096 personer till slöjd på olika sätt.

Tisdagslöjd i Kaniken – är slöjdvällar som LHK arrangerar i samverkan med Uppsala hemslöjdsförening (UHF) och Hemslöjdsförbundet i Uppsala län (HUL). Det är en viktig mötesplats för slöjdintresserade i alla åldrar. Med konceptet “Gratis, öppet och tillåtande – ta med det du vill göra” har tisdagskvällarna under året lockat cirka 400 personer till verksamhetslokalen i Kaniken.

Vi ser en efterfrågan på att samlas runt ett gemensamt, specifikt intresse och dela kunskap och inspiration med varandra, att träffas ”i riktiga livet”. På våra tälj- och spinnträffar i Enköping, Håbo, Uppsala, Älvkarleby och Tierp har totalt 113 personer deltagit. Träffarna har haft våra professionella handledare som inspiratörer. Vi har även arrangerat två mindre täljträffar i Kaniken i syfte att öka intresse och kunskap inom området traditionell träbearbetning i färskt trä. Dessa träffar har samlat totalt 53 personer. Ytterligare ett exempel är ”Snickcafé” på Skutskärs bibliotek som LHK varit delaktig i att bygga upp. Där har under året ett 60-tal slöjdare träffats och täljt tillsammans med inspiration och ledning av slöjdhandledare.

Under våren 2018 anordnade LHK sitt tredje täljkalas. Tidigare har denna större täljträff varit förlagd i Stavby och i Almunge men i år valde vi att förlägga den på Upplandsmuseets friluftsmuseum Disagården. Täljkalaset på Disa besöktes av ett 63 slöjdintresserade personer som deltog aktivt i täljaktiviteter och workshops. Yxmakare Julia Kalthoff föreläste och inspirerade under dagen och föreningarna Fyrisgården samt Fyrisgillet höll i diverse täljaktiviteter riktade till barn och familj.

Täljkalaset på Disa. Foto Pea Sjölen.

Föreläsningar

LHK arrangerar regelbundet föreläsningar som lyfter fram specialkompetenser inom området slöjd. Föreläsningarna är tematiskt kopplade till kulturarv, slöjdföretagande samt material- och teknik-kunskapsfrågor. Vi utbildar även slöjdhandledare inom ledarskap och gruppdynamik. Under året har ett femtontal externa föreläsare anlitas inom våra

7 kilo järn. Smeden Vesa Saarelainen bearbetar järnet.
Foto Pea Sjöln.

aktuella aktiviteter, Slöjdhandledarutbildning, Ullmarknad, Järnprojektet och Kreativa händer i Mälardalen. LHK har själva under året föreläst vid 15 tillfällen bland annat under temat Ull som resurs på Region Gävleborg samt under HUL:s årsmöte samt för Dräktrådet i Uppsala, där temat var tillgången på material till dräkt.

Nätverksträffar

Under året har LHK arrangerat nätverksträffar i samverkan med föreningen Ull i Uppland i syfte att stärka kunskap om ull och dess användbarhet. En av dessa var besöket på Edeby Ryttagård där vi träffade Eva Stiernström och inspirerades av verksamheten. Där erbjöds diskussioner, mingel och föreläsning. 36 personer följde med på vår resa till *Fårfesten i Kil*. En årlig marknad som lyfter kunskap och in-

spiration inom fårnäringens område med kursverksamhet och föreläsningar på programmet.

Arbetsgruppen Ullstyrkan består av textila hemslöjdskonsulenter/utvecklare från olika delar av landet. Tillsammans främjar vi samverkan mellan alla aktörer inom ullnäringen. Vi utbildar och informerar om ull och utveckla dess användningsområden.

LHK ingår i nätverket Kulturkraft med kulturkonsulenter i region Uppsala. Kulturkraft träffas regelbundet, samarbetar och utbyter erfarenheter kring aktuella projekt och aktiviteter riktade till barn och unga.

Utställningar

7 kg järn

Under året har en stor arbetsinsats gjorts för att färdigställa utställningen *7kg järn* som är en del av

Utställningsvy från 7 kg järn. Foto Pea Sjölen.

järnsmidesprojektet – Gränslöst smide. Projektet är ett samarbetsprojekt mellan Hemslöjdskonsulenterna i region Uppsala, Dalarna samt Gävleborg.

Genom beviljade medel från region Uppsala, Kulturrådet samt Nämnden för hemslöjdsfrågor har vi under 2018 skapat vandringsutställningen *7 kg järn*. Utställningen visar passionen till järnsmide och vad nio juryutvalda smeder från ovanstående län har valt att skapa av 1 kubikdecimeter järn (ca: 7 kg). Smedernas process har också dokumenterats i foto av smederna själva och filmats av dokumentärfilmaren Ida Lindgren. Foto och film finns med som viktiga delar av utställningen. En stor del av de medel som beviljats har satsats i att dokumentera smedernas processer och arbete.

Den 9 november öppnande utställningen för första gången på Upplandsmuseet. Den lockade under

årets sista månader cirka 9 000 besökare. Utställningen kommer fortsättningsvis att visas i Dalarnas samt Gävleborgs län. Därefter kommer den att turnera till andra län i Sverige. LHK har även fått förfrågningar från orter i England och Tyskland om möjligheten att visa utställningen där.

Ull för livet

En utställning som är framtagen av LHK i samarbete med Sveriges hemslöjdskonsulenter/regionala utvecklare för att skapa samverkan och lyfta ullnäringsen ur ett hantverks- och kunskapsperspektiv. Det är en vandringsutställning som presenterar småskaligt inhemskt ullhantverk och visar ullens fördelar och användningsområden. Utställningen visades under året på ett flertal platser i Västmanland och på Borås Textilmuseum.

Ullmarknaden och färgworkshop med Tant Kofta.
Foto Ann Kristin Hult.

"Ulligt" på ullmarknaden. Foto Katja Jahn.

Hemslöjd som näringsgren

Kulturella och Kreativa Händer i Mälardalen

Samarbetet mellan de fem länen Uppsala, Stockholm, Örebro, Sörmland och Västmanland har fortsatt med bland annat en utbildningsdag för slöjdare, designare och hantverkare. Utbildningsdagen förlades denna gång i Örebro. Projektet har finansierats av respektive läns landsting/region.

LHK har arrangerat och deltagit i ett flertal program under året med fokus på närings- och kunskapsfrågor inom den svenska ullnäringen, bland annat genom samverkan med Ullförmedlingen. Ullförmedlingen är en digital kanal för att sälja och köpa ull. Under namnet Ullpodden har de i samarbete med LHK producerat sju avsnitt under 2018. Premiäravsnittet släpptes i mars 2018.

Ullmarknad i Österbybruk

Den femte marknaden samlade sextio utställare och drygt 2000 besökare under en helg i augusti. Utöver

försäljningen av högkvalitativa ullprodukter erbjöds deltagarna, både barn och vuxna, trettio olika programpunkter. Exempelvis tävlingen *Spinn det vackraste garnet*, *Slöjklubb för barn* och ett antal gästutställare från olika delar av landet. Ullmarknaden har utvecklats till ett populärt och välbesökt evenemang som sätter ullen på den uppländska kartan.

Nätverksträffar

Under året har en nätverksträff arrangerats i samverkan med föreningen Ull i Uppland. Anne Elmdahl, ansvarig för Sörmlands museums butik, delade med sig av erfarenheter från produktutveckling.

Gränslöst smide

Under året har två nätverksträffar med föreläsningar och aktiviteter har genomförts i projektet Gränslöst smide. Dessa var förlagda i Smedjebacken, Dalarna och i Järbo, Gävleborg. Ett fyrtiotal deltagare deltog på båda träffar.

Julmarknad på Upplandsmuseet

Föreningen Ull i Upplands medlemmar deltog i julmarknad under en lördag i november på Upplandsmuseets gård.

Andra näringsgrensaktiviteter har varit deltagande i Formex med utställningen Ull för livet och Deltagande i ett programinslag med tema ull i TV4. Något mera stod inte.

Kommunikation

Nyhetsbrev

Under 2018 skickade LHK ut 4 nyhetsbrev till totalt 2700 mottagare. 35-0 procent av mottagarna öppnar och läser nyhetsbrevet. Mest populärt är kurserna.

Slöjdar- och kontaktregister

Förteckningen över aktiva slöjdare och kontakter uppdateras ständigt.

Facebook

LHK driver två sidor – *Hemslöjdskonsulenterna på Upplandsmuseet* som nästan 1000 följare, och *Från lamm till tröja*, som under året har följts av 1312 personer.

Bloggen Slöjdhänder

Bloggen har under 2018 fasats ut och den mesta informationen ligger nu på Upplandsmuseets hemsida.

Verksamhetslokalen

Verksamhetslokalen Kaniken består av ett större rum för kursverksamhet som kan anpassas till olika aktiviteter samt materialförråd, bibliotek/kontor, kök och snickarverkstad. Lokalen har en innergård i direkt anslutning och ligger i centrala staden. Lokalen har blivit en betydelsefull mötesplats och arena för Uppsalas slöjdintresserade allmänhet. I verksamhetslokalen sker regelbundet aktiviteter i samarbete med Uppsala hemslöjdsförening, Hemslöjdsförbundet i Uppsala län, Ull i Uppland, Upplandslin, Brukssmederna m.fl. Lokalen besöktes under året av 1240 personer.

Övrig verksamhet

Den arkeologiska avdelningen presenterade tre föredrag vid den internationella konferensen för europeisk arkeologi i Barcelona.

Upplandsmuseet och Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund

Upplandsmuseet svarar för Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds kansli, medlemsregister och redaktion.

Upplandsmuseets antikvarier har hållit kontakt med föreningarna genom personliga besök, föredrag och rådgivning. Museets samtliga avdelningar står till hembygdsrörelsens förfogande. Det innebär att föreningarna kan få råd om underhåll av byggnader, föremåls och fotosamlingar samt pedagogisk verksamhet.

Förbundet har 2018 arrangerat Vintertertning med utdelning av Disa Gilles pris som i år gick till Tors-tuna hembygdsförening. Förbundets årsmöte ägde rum den 21 april på Galejan, S:t Larsgatan i Uppsala. För årets kulturprogram stod Upplandsmuseet, där medeltidsstaden Uppsala presenterades genom föredrag och stadsvandring.

I april arrangerade Upplandsmuseet, genom museipedagog Stina Flink och Björklinge hembygdsförening en fortbildningsdag i kulturarvspedagogik som riktade sig till länets hembygdsföreningar. Tierps kommun arrangerade i augusti en fortbildning för kulturföreningar som engageras i kommunens kulturarvspedagogiska satsning Kulturtrappan. Museipedagog Stina Flink föreläste och ledde deltagarna i workshop kring kulturarvspedagogik. Flera av de deltagande föreningarna är hembygdsföreningar eller andra föreningar knutna till Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund.

Vårutflykten och vårstämman gick till Enköping. Temat var medeltidsstaden Enköping med visning av aktuell arkeologisk undersökning i kvarteret Traktören och en stadsvandring. Höstutflykten skedde i oktober med innehåll kring länets två andra städer med medeltida anor, Östhammar och Öregrund. Mottagande värdar var Frösåkers och Öregrunds hembygdsföreningar.

I slutet av året utgavs årsboken UPPLAND 2018 med landsantikvarie Bent Syse som redaktör. Årgången innehöll totalt nio artiklar, där Upplandsmuseets medarbetare svarade för tre artiklar. Det gäller *Ännu en massgrav i Uppsala* av Bent Syse, *Vägar i järnålderns landskap* av Hans Göthberg och *En rik*

vendeltida kvinnograv från Gamla Uppsala av Malin Lucas och Torun Zachrisson.

Upplandsmuseet och Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund har ett avtal som reglerar fondförvaltning, administrativa tjänster, redaktionellt arbete, förlagsverksamhet, försäljning samt museiservice till förbundet. I Upplandsmuseets styrelse representerades förbundet av en ordinarie ledamot, Marie Andersson och en suppleant, Kerstin Forss.

Landsantikvarien är sekreterare och föredragande i Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds styrelse. Upplandsmuseets ekonomichef Anders Blomqvist är skattmästare i styrelsen.

Kvekgården

Museigården och byggnadsminnet Kvekgården i Stora Kveks by utanför Örsundsbro ägs av Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund. Upplandsmuseet ansvarar för byggnadsvården på Kvekgården på uppdrag av ägaren. Liksom föregående år har Lagunda hembygdsförening svarat för öppet-hållande, visningsverksamhet och områdets skötsel. Kvekgården hölls öppen för allmänheten lördagar och söndagar mellan kl. 13 och 16 under tiden 21 maj till 28 augusti. Friluftsmuseet besöktes av 1045 personer under säsongen. Lagunda hembygdsförening arrangerade ett antal programverksamheter, bl.a. besök från tre andra hembygdsföreningar, Enköpings motorklubb, Forsbergs Buss, Björks resor, Sala turistförening och Vänge Lion. Varje år är det även nationaldagsfirande och slättergille.

Gamla Uppsala museum

Arbetet med ett eventuellt övertagande av Gamla Uppsala museum har under 2018 gått på sparlåga. Några direkta framsteg i denna process har inte skett. Delar av museets personal har fått en inblick och presentation av den nya planerade basutställning som Riksantikvarieämbetet påbörjade med en förstudie under 2018.

Kurser, seminarier och konferenser

Upplandsmuseets var även under 2018 värd för Uppsala universitetens ENES seminarium (Early

North European Seminar). Seminariet är en serie om kultur, historia, språk, religion och samhälle i Norden för perioden 500–1500. Mellan 2006–2018 har seminarieserien rullat på med sammanlagt 104 spännande och intressanta presentationer. Herman Bengtsson och Hans Göthberg är museets ansvariga för seminariet som hölls åtta gånger under 2018.

I september hölls den årliga EAA-konferensen, European Association of Archaeologists i Barcelona. Konferensen är ett internationellt forum för europisk arkeologi och tre av museets arkeologer presenterade resultat från Upplandsmuseets projekt. Robin Lucas presenterade runstensinventeringen och en ny metod att dokumentera arkeologiska lämningar med en app-baserad GIS-tjänst. Malin Lucas höll föredrag om gravföremål och rituellt praktik utifrån resultaten av undersökningen vid Storby backe i Gamla Uppsala. Emelie Sunding höll tillsammans med Tomas Westberg på Arkeologerna SHM föredrag om medeltidens människor och deras hälsa utifrån undersökningsresultaten i Enköping.

Arkeologerna på Upplandsmuseet har i slutet av året gått en utbildning på Riksantikvarieämbetet inför införandet av det nya nationella fornlämningsregistret, Fornreg.

Upplandsmuseet har varit delaktiga i en rad konferenser under 2018. Först ut för året var det stora konventet *Folk och Kultur* som gick av stapeln i Eskilstuna 7–10 februari. Det följdes av Sveriges museers *Vårmöte* i Malmö 17–19 april. Den 19–20 september träffades Föreningen Sveriges Landsantikvarier i Uppsala för det s.k. *Uppsala Möte*. Den 24–25 oktober var det dags för Länsmuseumernas samarbetsråds *höstmöte* i Lund. Den 23 november var vi värdar för *Uppland i forskningen* arrangerad av Länsforskningsrådet tillsammans med Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund.

Under denna rubrik omfattas även de för personalen gemensamma utbildningstillfällena. Den 11 juni hölls den sedvanliga personalresan som denna gång bestod av en resa i Uppsalas närområden med besök vid Bälinge kyrka, Ulva kvarn, Mora stenar och fornborgen Broborg. Den 10 september hade hela personalen utbildningsdag på Vik, där temat

var mål och målformulering utöver sedvanlig avdelningsplanering. Efter detta tillfälle förlade museets ledningsgrupp sin planeringskonferens till Vik. Upplandsmuseets styrelse fick på sin styrelseheldag en guidning i Sigtuna under ledning av Torun Zachrisson och Herman Bengtsson från forskningsavdelningen.

Under 2018 deltog Upplandsmuseet tillsammans med flera andra institutioner i det nationella evenemanget Arkivens dag, som är ett samarbete mellan arkiv-, bibliotek- och museisektorn. Årets tema var ”Fest och glädje”. Arkivens dag i Uppsala hölls 2018 på Landsarkivet, där det hade dukats upp ett festbord på vilket alla deltagande institutioner presenterade sig. Det fanns också möjlighet att träffa och prata med personal från de olika institutionerna vid små ”bokbord”. Under dagen hölls det också föredrag på temat. Arkivens dag är ett viktigt tillfälle för museet att synas i ett ABM-sammanhang och få möjlighet att presentera verksamheten för en bred publik.

Under 2018 deltog Berit Schütz och Kerstin Åberg från avdelningen Samlingar vid konferensen Samlingsforum i Visby. Temat var Samlingsförvaltning.

Kommunikationsavdelningen har under året deltagit i en rad olika konferenser och seminarier. Bland dessa kan nämnas Vem får vara med, nordisk kulturpolitisk dag om inkludering och integration i Stockholm 29 januari, NCKs vårkonferens, tema Platsens betydelser i Östersund 7–8 februari, FUISM, Fokus på pedagogik, tema Svåra saker, Historiska museet i Stockholm 12 mars, Riksantikvarieämbetets Museidealogue med tema pedagogik, Stockholm 22 augusti, FRI-mötet på Jamtli i Östersund 5–6 september, FUISMs höstkonferens, tema Digitalt lärande, Stockholm och Uppsala 22–23 oktober, Stolt, konferens om hbtq-historia och framtid, 3–4 november och Museipedagogisk nätverks-träff, Postmuseet den 7 nov.

Engagemang i styrelser, råd och nätverk

Samverkan är ett ledord för framtida framgångar, för läns museer liksom för andra kulturinstitutioner. Upplandsmuseet som institution och dess med-

arbetare finns representerade i styrelser, råd och samverkar med en rad partners i olika nätverk.

Upplandsmuseet är medlem i Länsmuseernas samarbetsråd, Sveriges museer, ICOM samt länsforskningsrådet i Uppsala län. Upplandsmuseet är medlem i UMI, Uppsalamuseernas informationsförening. Föreningen har som vanligt producerat foldern Uppsalas museer med svensk och engelsk information.

Landsantikvarie Bent Syse representerar Upplandsmuseet i Region Uppsalas KIL-grupp, arbetsutskott och styrelsen för Stiftelsen Leufsta, Grönsöo kulturhistoriska stiftelse, styrelsen för Länsforskningsrådet i Uppsala län, sekreterare i Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds styrelse samt är med i Föreningen Sveriges Landsantikvarier.

Inom kulturmiljöområdet har byggnadsantikvarierna på Sveriges läns museer bildat ett nätverk för utbyte av erfarenheter och samarbetsprojekt. Upplandsmuseet är representerat i nätverkets styrelse och deltog aktivt på årets konferens.

Upplandsmuseet är genom avdelning Arkeologi medlemmar i M-ark. M-ark är de regionala och kommunala museernas branschorganisation för arkeologi. Under året har ett flertal nätverks-träffar och årsmöte hållits i M-arks regi där Upplandsmuseets arkeologer deltagit. Malin Lucas även suppleant i M-arks styrelse och Anna Ölund sitter i M-arks strategigrupp. Avdelning Arkeologi är även med i SUBo, Sveriges uppdragsarkeologiska branschorganisation för verksamheter som bedriver uppdragsarkeologi.

Avdelningen Samlingar har under 2018 varit aktiva i följande nätverk: SIC (samlingar i centrum), eKultur Sverige, eKultur.org, PRE-MAL och Samlingsforum.

Museipedagogerna har varit aktiva i Kulturkraft, den regionala barn- och ungdomskulturgruppen, de svenska friluftsmuseernas samarbetsorganisation (FRI) och Föreningen för pedagogisk utveckling i svenska museer (FUISM).

I hemslöjdskonsulenternas verksamhet är det naturligt att samverka med civilsamhällets aktörer och olika organisationer. Nedan följer ett axplock av dessa.

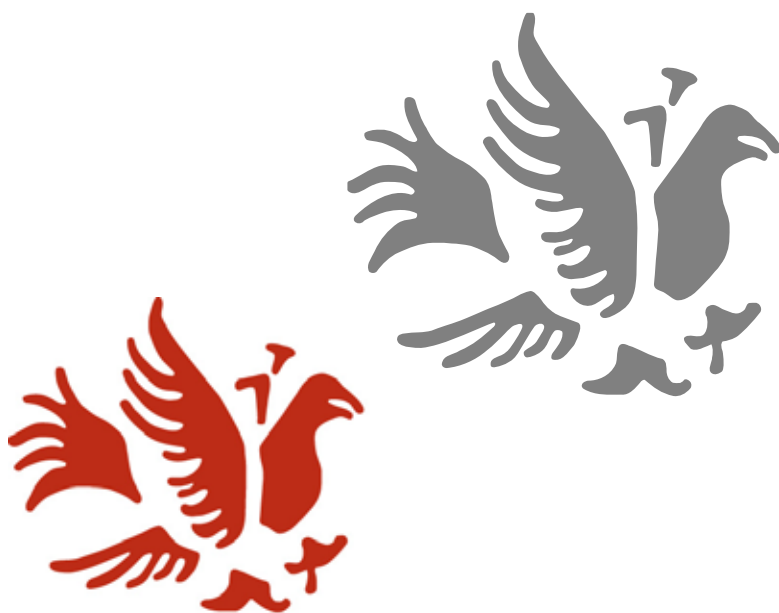
Brukssmederna i Österbybruk
Dalarnas hemslöjdsförbund
Fyrisgården
Föreningen Upplandslin
Hemslöjdsförbundet i Uppsala län
Kalmar läns hemslöjdsförening
Kreativa Händer, slöjdförening i Håbo
Kulturföreningen Fyrisgillet
Nämnden för hemslöjdsfrågor, statlig myndighet
Region Gotland – Slöjd- och formkonsulenterna
Region Halland – Utvecklarna Slöjd och konsthantverk
Region Gävleborg – hemslöjdskonsulenterna
Stiftelsen Österbybruks herrgård
Stockholms läns museum – Slöjd Stockholm
Studieförbundet/Designlabbet
Studieförbundet Vuxenskolan
Svenska Fåravelsförbundet
Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund
Sörmlands museum – hemslöjdskonsulenterna
Ull i Uppland
Ullförmedlingen
Uppland Sörmlands vävare
Uppsala hemslöjdsförening
Uppsala vävare
Västarvet – Hemslöjdskonsulenterna i Västra Götaland
Västmanlands hemslöjdsförbund
Vävstugan i Österbybruk
Örebro länsmuseum – Slöjddkonsulenterna
Österbybruks hembygdsförening

Besöksstatistik 2018

Besöksstatistiken för 2018 visar att det har varit ett fantastiskt år för Upplandsmuseet med hela 127 460 besökare. Det betyder till och med en ökning av 2017 års besöksrekord med 12 000 personer, hela 11 procent! Besöksiffrorna var bra på alla platser men förklaringen till de höga siffrorna ligger framförallt i lyckade samarbeten ute i regionen. Många besökare kom för att titta på den stora arkeologiska utgrävningen i Enköping och de medeltida fynden som ställdes ut i samarbete med Enköpings museum. Även Ullmarknaden i Österbybruk och museets vandringsutställningar som visades i Tierp, Öregrund och Östhammar drog många besökare.

Fördelning på olika besökskategorier	Akademi-kvarnen	Disagården	Walmstedtska gården	Bibliotek/ Föremåls- magasin	Regional verksamhet	Hemslöjd	Totalt
<i>Enskilda besökare</i>	75 568	19 916	359	10	19 218	536	115 607
<i>Totalt antal skol- och förskolebesök</i>							
Antal elever	2 867	1 986	680	40	2 045	-	7 618
Antal grupper	137	66	59	3	76	-	341
<i>Övriga grupper</i>							
Antal personer	451	-	192	79	2 809	704	4 235
Antal grupper	24	-	15	5	141	72	257
<i>Totalt antal skolor och förskolor samt övriga grupper</i>							
Antal personer	3 318	1 986	872	119	4 854	704	11 853
Antal grupper	161	58	74	8	217	72	590

Årsredovisning

Museistiftelsens huvudmän

Upplandsmuseets huvudmän utgörs av Landstinget i Uppsala län och den ideella föreningen Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund.

Museistyrelsen har under 2018 haft följande sammansättning

Valda av Region Uppsala

Ledamöter

Pia Wårdsäter (S)
Emilie Orring (M)
Dan Pettersson (MP)
Gun Ahlberg (V)
Lars-Olof Legnerfält (C)

Suppleanter

Claes Erlandsson (M)
Gunilla Oltner (S)

Valda av Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund

Ledamot

Marie Andersson

Suppleant

Kerstin Forss

Styrelsens ordförande är Pia Wårdsäter och vice ordförande Emilie Orring.

Arbetsutskott

Ordföranden och vice ordföranden.

Revisor (auktoriserad)

Karin François, KPMG

Revisorsersättare (auktoriserad)

Mattias Eklöf, KPMG

Revisorer (förtroendevalda)

Anders Toll (S)
Mats Sjöborg (L)

Inre organisation och styrning av verksamheten

Upplandsmuseet är organiserat med åtta funktionellt uppdelade avdelningar/ansvarsområden för forskning, samlingar, arkeologi, kulturmiljö, kommunikation, hemslojd, säkerhet och teknik samt administration. Chef vid museet är landsantikvarien. Vetenskaplig ledare för verksamheten är forskningschefen. Museets ledningsgrupp består av landsantikvarien och avdelningscheferna. Verksamhetens mål, inriktning och innehåll styrs övergripande genom stiftelsens stadgar, måldokument, de av styrelsen fastställda programmen för kunskapsuppbyggnad, vård och förmedling, långsiktig strategisk plan samt i övrigt genom årlig verksamhetsplan och budget.

Anställd personal under verksamhetsåret

Landsantikvarie/länsmuseichef

Bent Syse

Administration

Anders Blomqvist, avdelningschef
Monica Mattsson, ekonomiassistent
Isa Orsborn, kanslireceptionist
Jani Ylén, IT-samordnare
Ludvig Berg, IT-samordnare (1.9–31.12)

Arkeologi

Anna Ölund, avdelningschef
Per Frölund, arkeolog
Hans Göthberg, arkeolog
Malin Lucas, arkeolog
Robin Lucas, arkeolog
Emelie Sunding, arkeolog
Ulf Svensson, assistent
Joakim Källberg, arkeolog (periodvis tjänstledig)
Andreas Hennius, arkeolog (tjänstledig)
Linda Qviström, arkeolog (tjänstledig tom 30.9)
Adam Hultberg, arkeolog (4.6–14.12)
Elin Säll, arkeolog (1.1–21.1)
Karin Stenström, arkeolog (28.5–31.12)
Ebba Drugge, arkeolog
(14.6–30.11)

Sigourney Navarro, arkeolog
(2.7–12.10)
Hannah Strehlau, arkeolog
(1.8–14.12)
Dan Fagerlund, arkeolog
(timanställd)
Anders Wikström, arkeolog
(timanställd)
Karl Frölund Nordström,
assistent (timanställd)

Forskning

Herman Bengtsson, tf. avdelningschef (1.1–11.3)
Torun Zachrisson, avdelningschef (12.3–31.12)
Barbro Björnemalm, antikvarie
Cecilia Bygdell, antikvarie
Marja Erikson, antikvarie
(1.1–4.3)
Herman Bengtsson, antikvarie
Inger Levén, bibliotekarie
Krister Wedholm, assistent
Kerstin Herelius, bibliotekarie
(timanställd)

Hemslöjd

Annkristin Hult, avdelningschef
(1.1–31.8)
Elin Danielsson, konsulent
Per-Erik Sjölen, konsulent
Lina Söderberg, konsulent
(timanställd)
Alberto Perea, tekniker
(timanställd)

Kommunikation

Maria Ljunggren, avdelningschef
Katja Jahn, kommunikatör
Stina Flink, antikvarie
Frida Gereonsson, antikvarie
Ylva Lewenhaupt, antikvarie
Sara Sandell, antikvarie
Vilhelm Sundborn, antikvarie

Trina Dobbs, museireceptionist
Jenny Falkman, museireceptionist
Åsa Modig, museireceptionist
Elin Wallin, museireceptionist
Belinda Hirvonen, antikvarie
(21.5–13.8)
Tommy Tornberg, antikvarie
(9.7–5.8)
Lars Lans, assistent (14.5–14.9)
Belinda Hirvonen, museireceptionist (timanställd)
Lisa Johansson, museireceptionist (timanställd)
Andrei Lazar, museireceptionist (timanställd)
Olivia Peter, museireceptionist (timanställd)
Sofia Sarri-Flood, museireceptionist (timanställd)
Amanda Skoggren, museireceptionist (timanställd)
Susanne Ödmark, museireceptionist (timanställd)

Kulturmiljö

Per Lundgren, avdelningschef
(1.1–4.3)
Marja Erikson, avdelningschef
(5.3–31.12)
Sverker Larsson, antikvarie
Per Lundgren, antikvarie
Agnetha Pettersson, antikvarie
Ulrika Sahlsten, antikvarie
Håkan Wallentinsson, hantverkare

Samlingar

Berit Schütz, avdelningschef
Kerstin Hong Åberg, antikvarie
Camilla Lööf, arbetsledare
Elin Säll, arbetsledare
(22.1–31.12)
Bengt Backlund, fotograf
(1.1–31.5)

Olle Norling, fotograf
Monica Edberg, assistent
Charlotta Ertman, assistent
Hanna Karlsson, assistent
Inger Lind, assistent
Anja Szyszkiewicz, assistent
Didrik Taube, assistent
Mats Hallenius, assistent (1.10–31.12)

Säkerhet och teknik

Kenth Wessberg, avdelningschef
Gerhard Berlin, museitekniker
(1.1–27.6)
Lars Hellstrand, museitekniker
Patrik Lustig, museitekniker
Monika Lundin, assistent
Jehad Ebrahim, assistent
(27.7–31.12)
Tina Allfjord, lokalvårdare
Tuula Ruokokoski, lokalvårdare
Hernan Lorca, assistent (timanställd)

Stiftelsen Upplandsmuseet, Länsmuseum för Uppsala län

Flerårsjämförelse

Belopp i tkr	2018	2017	2016	2015	2014
Totala intäker	44 109	40 301	39 740	42 956	43 938
Varav bidrag	32 604	31 704	32 257	35 705	33 220
Resultat	2 907	239	683	-2	382
Balansomslutning	25 402	23 602	21 912	21 591	22 299
Soliditet (%)	70	63	66	64	62
Antal årsarbetare	52	49	48	51	56

Förändringar i eget kapital

Fritt eget kapital

Belopp vid årets ingång	14 777 774
Årets vinst	2 907 607
Belopp vid årets utgång	17 685 381

Resultaträkning

Belopp i kr	Not	2018	2017
Verksamhetens intäkter			
Nettoomsättning		11 504 477	8 026 669
Bidrag	2	32 604 307	32 274 776
		44 108 784	40 301 445
Verksamhetens kostnader			
Direkta kostnader		-2 685 221	-1 978 917
Övriga externa kostnader		-13 093 910	-12 094 332
Personalkostnader	3	-26 644 327	-26 579 283
Av- och nedskrivningar av materiella och immateriella anläggningstillgångar		-232 980	-337 356
		-42 656 438	-40 989 888
Verksamhetens resultat		1 452 346	-688 443
Resultat från finansiella poster			
Resultat från övriga värdepapper och fordringar som är anläggningstillgångar		1 001 952	406 630
Övriga ränteintäkter och liknande resultatposter		453 733	521 416
Räntekostnader och liknande resultatposter		-424	-24
		1 455 261	928 022
Resultat efter finansiella poster		2 907 607	239 579
Årets resultat		2 907 607	239 579

Stiftelsen Upplandsmuseet, Länsmuseum för Uppsala län

Balansräkning

Belopp i kr	Not	2018	2017
TILLGÅNGAR			
Anläggningstillgångar			
<i>Materiella anläggningstillgångar</i>			
Inventarier, verktyg och installationer	4	398 100	580 280
		398 100	580 280
<i>Finansiella anläggningstillgångar</i>			
Andra långfristiga värdepappersinnehav	5	11 671 400	11 178 073
		11 671 400	11 178 073
Summa anläggningstillgångar		12 069 500	11 758 353
Omsättningstillgångar			
<i>Varulager m.m.</i>			
Handelsvaror		320 754	258 787
		320 754	258 787
<i>Kortfristiga fordringar</i>			
Kundfordringar		1 855 239	2 475 625
Aktuell skattefordran		51 092	10 184
Övriga fordringar		42 221	9 063
Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter		2 179 491	1 884 508
		4 128 043	4 379 380
<i>Kassa och bank</i>			
Kassa och bank		8 883 861	7 204 849
Summa kassa och bank		8 883 861	7 204 849
Summa omsättningstillgångar		13 332 658	11 843 016
SUMMA TILLGÅNGAR		25 402 158	23 602 109
EGET KAPITAL OCH SKULDER			
Eget kapital			
Balanserat resultat		14 777 774	14 538 195
Årets resultat		2 907 607	239 579
Summa eget kapital		17 685 381	14 777 774
Kortfristiga skulder			
Leverantörsskulder		1 155 285	2 002 204
Övriga skulder		1 565 896	1 448 579
Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter		4 995 596	5 373 552
Summa kortfristiga skulder		7 716 777	8 824 335
SUMMA EGET KAPITAL OCH SKULDER		25 402 158	23 602 109

Noter

NOT 1 Redovisningsprinciper

Årsredovisningen är upprättad i enlighet med årsredovisningslagen och BFNAR 2012:1 Årsredovisning och koncernredovisning (K3). Principerna är oförändrade jämfört med föregående år.

Materiella anläggningstillgångar

Materiella anläggningstillgångar redovisas till anskaffningsvärde med avdrag för ackumulerade avskrivningar och eventuella nedskrivningar. Tillgångarna skrivs av linjärt över tillgångarnas bedömda nyttjandeperiod. Följande nyttjandeperioder tillämpas:

	Antal år
Inventarier	5, 8, 10
Bilar	8

Varulager

Varulagret är upptaget till det lägsta av anskaffningsvärdet och verkligt värde.

Fordringar

Fordringar har upptagits till de belopp varmed de beräknas inflyta.

Finansiella instrument

Finansiella instrument värderas till verkligt värde efter marknadsvärdet.

Övriga tillgångar, avsättningar och skulder

Övriga tillgångar, avsättningar och skulder har värderats till anskaffningsvärden om inget annat anges nedan.

NOT 2 Bidrag	2018	2017
Kultursamverkansmodellen, Region Uppsala	23 235 000	22 812 000
Kultursamverkansmodellen, Statligt	5 330 000	5 251 000
Lönebidrag	1 735 644	1 885 972
Riksantikvarieämbetet	431 124	478 624
Constance Andersson	750 000	700 000
Forskningsbidrag	332 100	754 400
Övriga	790 439	392 780

NOT 3 Medelantal anställda	2018	2017
<i>Medelantal anställda</i>		
Medelantalet anställda bygger på av stiftelsen betalda närvarotimmar relaterade till en normal arbetstid.		
Medelantal anställda har varit	52	49
varav kvinnor	30	28

NOT 4 Inventarier, verktyg och installationer	2018	2017
Ingående anskaffningsvärde	7 519 159	7 389 509
Inköp	50 800	139 773
Försäljningar/utrangeringar	-6 162 821	-10 123
Utgående ackumulerade anskaffningsvärden	1 407 138	7 519 159
Ingående avskrivningar	-6 938 879	-6 611 646
Försäljningar/utrangeringar	6 162 821	10 123
Årets avskrivningar	-232 980	-337 356
Utgående ackumulerade avskrivningar	-1 009 038	-6 938 879
Utgående redovisat värde	398 100	580 280
NOT 5 Andra långfristiga värdepappersinnehav	2018	2017
Ingående anskaffningsvärde	11 178 073	10 961 729
Inköp	498 065	0
Försäljningar/utrangeringar		177 557
Utgående ackumulerade anskaffningsvärden	11 676 138	11 139 286
Årets uppskrivningar		38 787
Årets nedskrivningar	-4 738	
Utgående redovisat värde	11 671 400	11 178 073

NOT 6 Definition av nyckeltal

Soliditet

Justerat eget kapital i procent av balansomslutning

Verksamhetens spridning i länets kommuner 2018

Verksamhetsgren	Enköping	Heby	Håbo	Knivsta	Tierp	Uppsala	Älvkarleby	Östhammar
Forskning			•			•	•	
Insamling av bild och föremål	•	•		•		•		•
Arkeologiska undersökningar	•			•	•	•		•
Remisser, yttranden	•	•	•	•	•	•	•	•
Inventeringar/dokumentation		•		•	•	•		•
Antikvarisk medverkan	•	•		•	•	•		•
Vandringsutställningar, minneslådor				•	•	•		•
Utställningar, övriga	•				•	•		
Pedagogisk verksamhet	•	•		•	•	•	•	
Föredrag	•	•	•		•	•		
Stads- och fältvandringar	•					•		
Hemslöjdskonsulenternas verksamhet	•				•	•	•	•

Besöksstatistik	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Totalt	70 727	76 421	91 906	89 936	82 760	112 490	98 268	87 426	115 189	127 460
Museibygggnaden	43 525	48 490	60 167	57 250	50 717	74 957	59 431	57 957	75 297	78 886
Disagården	15 912	15 025	15 996	14 862	16 098	15 158	16 507	15 475	19 921	21 902
Walmstedtska gården	1 698	1 561	1 399	1 163	1 685	1 077	299	719	1 202	1 231
Bibliotek/magasin	1 058	948	145	367	398	432	330	324	167	129
Regional verksamhet	5 306	6 143	9 749	13 275	10 068	19 583	19 777	10 334	17 356	24 072
Hemslöjden	–	3 246	3 092	2 285	2 972	274	1 407	2 277	1 246	1 240
Kvekgården	1 300	1 008	1 358	734	822	1 009	517	340	*	*

* Från och med 2017 räknas inte besöksantalet på Kvekgården in i Upplandsmuseets statistik.

UPPLANDSMUSEET

Upplandsmuseet, Länsmuseum för Uppsala län
adress Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
telefon 018-16 91 00
www.upplandsmuseet.se